

Giorgio AGAMBEN, **Stanțe. Cuvântul și fantasma în cultura occidentală**, traducere de Anamaria Gebăilă, București, Editura Humanitas, 2015, 255 p.

Giorgio Agamben este un nume cu o încărcătură filosofico-eseistică foarte grea în filosofia italiană contemporană, cu o gândire structurată – din punct de vedere argumentativ – de studiile de drept de la Roma și influențată de Martin Heidegger și Walter Benjamin în ceea ce privește estetica și filosofia politică, teme pe care le abordează în majoritatea scrierilor sale. *Stanțe. Cuvântul și fantasma în cultura occidentală* a fost publicată pentru prima dată în anul 1977 și este dedicată lui Heidegger, care a decedat cu un an înaintea apariției cărții în Italia. Alte studii remarcabile care au ca linie de analiză spiritualitatea culturală și filosofică sunt: *Deschisul. Omul și animalul*, în care Agamben reușește să analizeze raportul dintre om și animal într-o manieră care aparține sferelor teologico-mitice; *Nuditatea*, care este mai mult o antologie de eseuri extrem de variate ca tematică și stil, unde Agamben investighează subiecte care pornesc de la relația dintre nuditate – așa cum este ea văzută în epoca noastră – și corpul preafiericțiilor, până la monograma „K.”, folosită de Kafka pentru a-l numi pe eroul principalelor sale romane; *Prietenul și alte eseuri*, în care Agamben îl menționează iarăși pe Heidegger, alături de Aristotel și Hegel, unde regăsim ideea că omul modern trebuie să realizeze o întoarcere către trecut pentru a-și căuta propriile rădăcini. Toate aceste studii, alături de *Stanțe*, despre care voi vorbi în paginile ce urmează, converg către punctul central al meditației filosofice întreprinse de Agamben, și anume: căutarea și definirea așezării omului în lumea de astăzi, o temă extrem de actuală în filosofia contemporană, abordată și de alți scriitori precum Bertrand Russell, Thomas Nagel și Catherine Malabou.

Coperta cărții ne prezintă miniatura „Bel Accueil conducându-l pe îndrăgostit la trandafir”, scenă ilustrată în *Le Roman de la Rose*, care este, de asemenea, discutat sub semnul celui îndrăgostit de o imagine/o oglindire/o fantasmă. Agamben reușește cu măiestrie să ducă discursul de la episodul de început, care ni-l arată pe Narcis îndrăgostindu-se de propria reflexie în fântână, până la povestea lui Pygmalion, cel care cade pradă unor „episoade de fetișism” pe care Jean de Meung le descrie de-a lungul a șaptezeci de versuri, pe când „Ovidiu îl [procesul de îmbrăcare a statuii goale] expediază în doar trei versuri” (p. 107). Pasiunea resimțită pentru o *ymage* este legată de pasiunea manifestată pentru o fantasmă (care este la rândul ei văzută ca fetiș de psihanaliza freudiană) prin intermediul unor studii medicale medievale, din care ne sunt oferite fragmente în scopul argumentării și analizei. Spre exemplu, la Averroes, întregul proces cognitiv este prezentat ca o oglindire, ca „o reflectare a fantasmelor din oglindă în oglindă” (p. 132). Vorbim, de asemenea, despre Avicenna și cele cinci puțințe pe care acesta le identifică în „simțul interior” și despre cele trei cămări ale creierului, studiate de Guillaume de Conches în *Philosophia Mundi*, teorie care pleacă de la medicina umorală, descrisă și ea în prima jumătate a studiului lui Agamben.

Imediat ce deschidem cartea, ni se explică titlul, prin intermediul unui fragment din *De vulgari eloquentia* a lui Dante. Suntem avertizați că acest cuvânt a fost inventat numai „în vederea artei, și anume pentru că acel lucru în care este cuprins întregul meșteșug al cântonei să fie numit stanță, adică odaie încăpătoare sau receptacol al întregii arte” (p. 17). În prefață, Agamben ne explică îndeaproape că stanța cuprinde în interiorul ei „bucuria iubirii”, pe care poeții secolului al XIII-lea o considerau „unicul obiect al poeziei”. De aici pleacă și

problematica expusă la începutul studiului, și anume faptul că există o ruptură între poezie și filosofie în cultura occidentală și iată motivul pentru care aceasta nu-și stăpânește obiectul cunoașterii. Agamben face o săritură destul de curajoasă de la „obiectul cunoașterii” la identificarea lui cu limbajul, însă, pentru studiul în cauză, această presupunere filologică nu putea fi înlocuită de o alta. Stanțele, așadar, ascund obiectul reprezentat de limbaj. Analizându-le pe acestea din punct de vedere filosofic (recreând, astfel, legătura dintre poezie și filosofie), ajungem și la esența limbajului, reprezentată în a doua jumătate a cărții de S/s sau raportul dintre semnificant și semnificat.

Tema abordată în *Stanțe* pleacă de la ideea prezentată de autor în prefață, și anume existența unei rupturi între poezie și filosofie, ruptură ce nu ne permite să stăpânim obiectul cunoașterii, care este limbajul. De aici și încercarea lui Agamben de a umple acest gol de-a lungul a patru secțiuni despre care ne dăm seama că sunt construite minuțios, uneori pe antiteze (Adam Kotsko, unii din numeroșii traducători ai lui Agamben, spune despre el, într-un articol de pe site-ul *Los Angeles Review of Books*, că stilul unic al scriitorului vine din dragostea lui pentru paradox și contradicții). Prima secțiune, „Fantasmele lui Eros”, discută apariția ideii de melancolie, așa cum era ea văzută de Sfinții Părinți, dezvoltarea ei într-o problemă medicală – de aici și discuția foarte interesantă despre umori și cum influențează ele corpul omenesc – și legătura ei cu teoria lui Freud, care percepe un „triumf al obiectului asupra eului”, în care „eul aspiră să-și încorporeze obiectul devorându-l” (p. 48). A doua secțiune, „În lumea lui Odradek”, ne arată consecințele transformării unei opere de artă în marfă, trecând prin noțiunea de fetișism așa cum apare ea la Freud, teoria marxistă a capitalului, poezia modernă „în fața unei lumi care glorifică omul cu atât mai mult cu cât îl reduce la obiect” (iată alt paradox, marcă a stilului lui Agamben) și legătura dintre fetiș și jucărie. A treia secțiune se numește „Cuvântul și fantasma” și Agamben discută aici ideea de *ymage*, care apare în raport perfect valid cu *Le Roman de la Rose*, mai precis cu personajele Narcis și Pygmalion, care au în comun „iubirea smintită pentru o imagine”, așa cum comentează autorul într-o notă de subsol. În capitolul a treilea al acestei secțiuni, este prezentată pe larg ideea de „pneumă” (suflul sau focul din fiecare om) în asociere cu imaginația, așa cum apar cele două în *De insomniis* a lui Synesius din Cyrene, șirul de argumente și de legăturiducând astfel la ideea de „spirit fantastic”, ceea ce îl ajută pe Agamben să numească „pneumofantasmologie” această legătură dintre spirit și fantasmă. A patra secțiune, „Imaginea perversă”, discută evoluția formei simbolice începând cu secolul al XVI-lea până la teoria semnului, discutată îndelung de Ferdinand de Saussure.

De aici încep, în opinia mea, capitolele care sunt cel mai dificil de înțeles, din cauza paradoxurilor la care ajunge Agamben. Iată doar un exemplu: „Întrucât în semn se află, implicit, dualismul semnificantului și al lucrului semnificat, acesta este într-adevăr o entitate scindată și dublă; însă, întrucât dualitatea se manifestă în semnul unic, acesta este, dimpotrivă, o entitate reunită și unitară” (p. 211). Se pare că întocmai de la această fractură existentă între semnificant și semnificat pleacă nevoia omului de a filosofa, ceea ce grecii numesc „iubire de înțelepciune”. Prin menționarea episodului în care Oedip răspunde corect la ghicitoarea Sfinxului, Agamben extrage trei interpretări ale semnificării, și anume: sub semnul lui Oedip, ea este un raport între un semnificant și un semnificat; sub semnul Sfinxului, atenția se îndreaptă înspre bariera dintre semnificant și semnificat, pentru că de aici apare simbolul; a treia interpretare vine de la Heraclit, unde apare o rostire care „nici nu tăinuiește, nici nu vorbește, ci exprimă prin semne” (p. 217) conexiunea care nu poate fi semnificată între semnificant și semnificat (precum oracolul din Delphi). Astfel, conchide Agamben, înțelesul „divin”, suprem, perfect, se poate găsi doar prin îndreptarea atenției înspre „bariera rezistentă la semnificația” care domină reflecția occidentală asupra semnului. Agamben sfârșește prin a-și manifesta dorința ca civilizația occidentală să ajungă să facă „pasul-înapoi-dincolo” de metafizică, pentru a putea stăpâni complet obiectul despre care discută la început, și anume limbajul, care devine semn la finalul studiului.

exista și n-a existat” (p. 246). Iată, așadar, esența discursului lui Agamben într-o singură antiteză/contradicție referitoare la actul de creație: autorul construiește întotdeauna pe neputința de a stăpâni acest nucleu de de-creație.

Cartea lui Giorgio Agamben este un exemplu perfect de studiu filosofic contemporan, complex prin îmbinarea sa cu spiritualitatea, mitologia și semiotica, în care autorul realizează uneori un *stream of consciousness* subtil, care îi ajută pe cititori să pășească puțin în afara „potecii” argumentative principale, pentru o privire mai de ansamblu asupra situației. Recomand cartea tuturor celor care studiază filosofia, mitologia sau Evul Mediu, chiar dacă au sau nu o pasiune pentru lingvistică ori medicină medievală, pentru că ea se adresează tuturor filologilor, indiferent de spațiul cultural pe care aceștia îl studiază.

Cristina Botîlcă
Universitatea din București
România

Sonia BERBINSKI, De l’approximation. De « à peu près » à « cam așa ceva », Berlin, Peter Lang, 2019, 300 p.

1. « Le chemin de la perfection est parsemé d’une longue série d’approximations car tout ce qui dépend de la pensée, de la réflexion est soumis aux appréciations qui, à divers degrés, s’avèrent être approximatives » (p. 9). Ce phénomène diachronique et synchronique à la fois comportant une systémique dynamique indéniable fait l’objet de l’ouvrage en question qui propose une analyse contrastive intra- et inter-langagière roumain/français, italien, espagnol à partir de l’opérateur *à peu près* et de ses réalisateurs visibles ou inférentiels dans le discours.

2. Si pour la comparaison entre le français, l’italien et l’espagnol, l’étude de l’approximation connaît quelques recherches importantes que l’auteure exploite dans sa démarche, par contre, pour le contraste entre le roumain et ces mêmes langues les études sont assez rares et insuffisamment approfondies. Dans ce contexte, l’idée de pousser plus à fond l’analyse de ce phénomène en tant que *précision* délimitée clairement de la notion d’*exactitude* – valable surtout pour les sciences exactes –, d’en repérer les mécanismes et les déclencheurs – surtout pour le roumain – est innovatrice, originale et passionnante par le vif esprit d’analyse dont S. Berbinski fait preuve. L’intérêt scientifique est incontestable car les catégories repérées sont expliquées par un appareil critique solide et complexe, étymologique, logico-sémantique (théorie des sous-ensembles-flous, logique paramétrique, etc.) pragmatico-discursif et encyclopédique, absolument nécessaire car « souvent l’imprécis peut être source d’indécis » (p. 13) comme l’affirme – entre autres – l’auteure en paraphrasant Bouchon-Meunier (1993).

3. Du point de vue méthodologique, l’approximation est traitée dans une double perspective : *analytique* où elle met à profit les divers paliers de l’appareil critique déjà mentionné et *fonctionnelle* visant à :

a) découvrir les mécanismes de production de ce phénomène dans la langue et dans le langage et, à cet égard, on pourrait affirmer que le mécanisme principal de l’approximation semble « [s’appuyer] sur une incomplétude de parcours, supposant une limite à atteindre » placée sur une « échelle évaluative ou axiologique » (p. 17), selon Culioli (1990) et H. Portine (1998) ;

b) identifier les opérateurs et les déclencheurs de ce phénomène et analyser leur fonctionnement en langue et en discours ;

c) identifier les effets sémantico-discursifs produits par la présence de ces éléments dans les séquences analysées.

La manière dans laquelle S. Berbinski met en œuvre tous ces aspects est fondée sur une forte documentation scientifique assortie d'un engouement personnel d'analyse, le texte n'étant pourtant pas chargé de citations pour donner des arguments d'autorité à ses hypothèses et dresser éventuellement l'historique des recherches sur le sujet.

4. Dans une perspective interdisciplinaire, le premier chapitre jette les bases formelles et analytiques de la démarche sur lesquelles seront construites – dans la deuxième partie de l'ouvrage – les investigations approfondies du corpus roumain. L'auteure récupère les valeurs des opérateurs logiques flous *mod-flous* et *grad-flous*, fonctionnels selon leur statut – modifications quantitatives et qualitatives – dans le sens du renforcement ou de la diminution de la relativité d'un terme ou d'un énoncé, valeurs que Sonia Berbinski réinvestit dans les opérateurs linguistiques pour construire un mécanisme de production de l'approximation. On arrive ainsi à la mise en place d'un appareil propre à ce phénomène langagier « capable de relativiser même les catégories grammaticales réticentes à l'évaluation, au jugement axiologique et par conséquent à la gradation » (p. 19).

Une attention à part est prêtée aux origines de cette mécanique productrice de flou, notamment les *sources internes* (le flou lexical relatif aux unités discursives évaluatives, certains quantifieurs spatio-temporels comme *ici-colo*, *undeva*, etc.) et les *sources externes* (morphèmes diminutifs et augmentatifs, structures syntaxiques, découpages prosodiques incomplets, glissements de sens – métaphores, métonymies).

5. Le deuxième chapitre se constitue comme une articulation fondamentale de l'ouvrage car il définit et justifie par la richesse et la clarté des preuves la « polyvalence lexico-sémantique et discursive d'*à peu près* », l'auteure se proposant de « reconstruire l'identité syntactico- sémantico-discursive de cet IDF [item discursif figé] dans une première étape, pour insister ensuite sur le rôle d'opérateur logico-sémantico-discursif d'approximation (intra- et inter-langues) » (p. 35).

On souligne également le fonctionnement unitaire, indivisible et simultané de ses unités composantes à même d'engendrer divers types de flous.

Les unités figées doivent être analysées en synchronie comme en diachronie pour surprendre – dans cette seconde perspective – leur évolution antérieure à travers des traces mémorielles de diverses natures bâties sur des structures « conjointes et disjointes », ces dernières en attente de complétude.

Le test de la combinaison phrastique met en évidence la « monodimensionnalité » de cet item « polylexical » qui, selon Guimier (1996), se place en trois endroits d'intégration dans la phrase : « endophrastiques intra- et inter-prédicatifs et exophrastiques » et comporte des structures distributionnelles différentes que l'auteure a repérées au cours d'une série d'analyses minutieuses des séquences linguistiques où elle a marqué – entre autres – « les incompatibilités concernant le déterminant » et « d'autres restrictions distributionnelles » (p. 51).

On souligne également la contrariété implicite sous-tendue par cette locution structurant « une orientation binaire simultanée du sens des composants (positive et négative) » qui développe un « mouvement progressif et régressif » (p. 52–53) sur l'échelle spatio-temporelle de la quantité et qui met en chantier un cinétisme qui lui est propre. Malgré sa riche synonymie, c'est le contexte qui détermine le choix de l'unité linguistique adéquate.

Les catégories typologiques développées par *à peu près* portent, en général, sur l'approximation quantitative et l'atténuation (arrondissement numérique et non-numérique, approximation spatiale, identification partielle d'un référent catégoriel, approximation inférentielle, cette dernière puisant ses sources dans la phonétique, dans l'orthographe, dans la morphosyntaxe et dans la structure logico-sémantico-discursive des séquences. Ainsi, nous pouvons conclure avec Sonia Berbinski que « l'IDF *à peu près* et le concept d'*à-peu-près* recouvrent une gamme d'approximations lexico-sémantico-discursives annoncées dans la

communication orale et écrite par une multitude de marqueurs. Le domaine d'évolution de ce phénomène est un espace discursif dynamique, ouvert continuellement à de nouvelles créations, dépendant directement de l'activité énonciative » (p. 102).

6. La deuxième articulation de l'ouvrage est formée par les trois chapitres suivants dédiés *grosso modo* à l'analyse des facteurs déclencheurs, de la dynamique des principales catégories et actualisateurs du phénomène, tels qu'ils apparaissent en roumain, rapportés par endroits aux réalisateurs repérés dans les autres langues romanes déjà mentionnées.

Dans une première section, on souligne le lien étroit entre le roumain et les autres langues prises pour cible – français, italien et espagnol – en vertu de « la latinité partagée en proportions variées, mais aussi des différences qui donnent la mesure de la dynamique d'une langue » (p. 105). À part les marqueurs, ces langues développent des typologies semblables qui sont repérées par l'auteure à partir du corpus roumain. Un premier type, c'est l'*approximation catégorielle* qui vise, d'abord, l'identification des « unités conceptuelles désignatives [...] non-évaluatives » (R. Rivara 1990, *apud* S. Berbinski, p. 108), et ensuite la « (re)construction d'un référent qu'on doit associer à une unité linguistique » (R. Zafiu 2002, *apud* S. Berbinski, *ibidem*), ensuite l'*approximation d'indétermination référentielle* (marquée par les « termes-orchestre ») et où l'auteure souligne la « vocation discursive » de l'approximation sujette à une possibilité multiple d'interprétation (voir à cet égard, l'excellente analyse du mot roumain *chestie* rapporté aux lexies françaises *truc*, *machin*, *bagatelle*).

D'autres types visent : l'*identification partielle* (*un fel de, un soi de, un gen de*), dont on présente également les structures syntaxiques ; l'*approximation suspensive* avec ses « ouvranis et ses fermants », notamment l'énumération non-exhaustive (*chestii... și alte bazaconii, aiureli ; sfaturi, indicații... și alte blabla-uri*).

Le pénultième chapitre est réservé à l'étude de l'*approximation prédicative* qui porte sur le parcours par lequel « un approximateur modifie un prédicat » pour le placer sur un vecteur plus ou moins rapproché d'un « point (limite) de référence situé sur un axe évaluatif ou axiologique, pour évaluer le degré d'appartenance ou de ressemblance [de l'unité] approximée à un prototype (ou valeur prototypique) » (p. 150).

Les actualisateurs de ce type d'approximation sont des séquences marquant : une *quantité déterminée* (numérique) ou bien *indéterminée* (non-numérique : temporalité, espace, intensité, etc.).

Comme l'ouvrage n'a pas l'ambition de couvrir exhaustivement un champ épistémologique dont les réalisateurs et les interprétations sont d'une variété surprenante, S. Berbinski a cru bon de limiter ses analyses aux modifieurs nominaux, prédicatifs ou aspectuels de nature évaluative, graduable et inférentielle. Ce sont des modifieurs souvent redevables « à la sémantique et à la pragmatique, exigeant l'appel aux connaissances encyclopédiques et aux facteurs linguistiques et extralinguistiques, fournisseurs d'indices d'interprétation du sens » (p. 155).

Les analyses sont passionnantes et portent sur des quantifieurs comme *vreun/vreo, niște*, dont les valeurs dépendent du voisinage où ils se trouvent ou bien sur ceux de la classe des hétérogénéisants (*mai mult/mai mulți*) qui font partie de la « classe des marqueurs d'indétermination et peuvent prendre dans leur portée tant des termes catégorisants que des termes évaluatifs » (p. 157) ou bien sur des marqueurs indéfinis d'approximation et de négation, etc. Le dernier chapitre surprend lui aussi par une investigation poussée, minutieuse, toujours non-exhaustive du niveau adverbial où le phénomène étudié est d'une richesse incontestable. Se trouvant sous la couverture du verbe, l'adverbe ou l'adjectif sont par excellence des approximateurs prédicatifs.

Ce dernier chapitre veut « boucler » une démarche qui, démarrée par l'étude de l'opérateur *à peu près*, reste ouverte aux investigations ultérieures, étant donné la complexité des niveaux d'analyse et les actualisations diachroniques et synchroniques de cette séquence prototypique.

Centré surtout sur l'exploitation, la découverte et l'analyse et moins sur la synthèse des recherches antérieures sur l'approximation, l'intérêt de l'ouvrage devient incontestable apportant de la plus-value aux recherches actuelles roumaines en particulier et européennes en général.

Dan Dobre
Université de Bucarest
Roumanie

Gabriela BIRIȘ, Semantică românească în context european, Editura Universității din București, 2019, 260 p.

Lucrarea *Semantică românească în context european*, apărută în 2019 la Editura Universității din București, reprezintă o radiografie a contribuțiilor la dezvoltarea semanticii românești, publicate între secolul al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XXI-lea, și totodată un demers de integrare și de aliniere a acestei discipline la semantica internațională.

Gabriela Biriș este conferențiar la Facultatea de Litere, Universitatea din București, în cadrul Departamentului Centrul de Studii Românești și a publicat numeroase studii lingvistice, în domenii precum: RLS, lexicologie, frazeologie, semantică, pragmatică ș.a. Cartea de față reprezintă o continuare a preocupărilor sale de cercetare în domeniul vast al semanticii.

Volumul este precedat de o *Introducere*, în care autoarea discută despre dificultatea definirii conceptului de *sens*, care se află la intersecția mai multor discipline, considerate științe cognitive: lingvistică, psihologie, psiholingvistică, biologie și neurolingvistică.

Capitolul I, *Semantica: obiect, direcții de cercetare și parcurs istoric* (p. 17–31), are ca prim scop prezentarea numeroaselor definiții oferite de-a lungul timpului semanticii și implicit conceptului de *sens*. Sunt menționate astfel definiții din dicționare și lucrări de specialitate din lingvistica engleză, franceză și românească. Mai departe, este definit domeniul semanticii și relația acesteia cu alte discipline (logica, filosofia, psihologia). Sunt schițate în continuare principalele direcții de cercetare – direcția europeană (franceză și germană) și cea anglo-saxonă – și este descris parcursul istoric al semanticii ca disciplină științifică (semantica diacronică, semantica lexicală, semantica generativă, semantica cognitivă). Tot în cadrul primului capitol al lucrării este menționată rețeaua semantică WordNet și sunt trecute în revistă principalele teorii semantice.

Al doilea capitol, *Semn lingvistic, sens, denotație și referință* (p. 33–45), se ocupă de definirea celor mai importante concepte din domeniul semanticii (semn lingvistic, sens, semnificație, referință), urmărind modul în care acestea au fost abordate în lingvistica internațională și în cea românească. În ceea ce privește sensul, autoarea menționează rolul esențial pe care l-au avut științele cognitive și lingvistica computațională în definirea sensului și în constituirea semanticii formale. Pe de o parte, se discută despre definirea sensului la nivel lexical, propozițional și frastic, iar pe de altă parte, se menționează importanța relației limbă-gândire-realitate în definirea nonlingvistică a sensului. În continuare, Gabriela Biriș introduce în descriere noțiunea de *semn lingvistic* și menționează diferite teorii ale semnului, precum teoria saussuriană, cu cele două componente, semnificatul și semnificantul, modele triadice (Pierce, Morris) și modele tetraedice ale semnului lingvistic (Hjelmslev). Sunt discutate mai departe diferitele tipuri de sens (lexical vs. gramatical, denotativ vs. conotativ), precum și distincțiile sens-semnificație, respectiv referință-denotație. În încheierea capitolului II, autoarea prezintă o serie de teorii românești ale semnului lingvistic și definiții oferite cuvântului.

Capitolul III, *Semantica în secolul al XIX-lea* (p. 47–101), prezintă primele lucrări internaționale de semantică apărute în secolul al XIX-lea și primele lucrări lingvistice românești, filologice sau propriu-zis semantice. Autoarea începe expunerea cu menționarea celor două direcții de cercetare ce caracterizează lingvistica secolului al XIX-lea – gramatica comparată și lingvistica istorică – și continuă cu prezentarea a două curente, organicismul lingvistic și psihologismul lingvistic. Este descrisă în continuare semantică istorică, ca primă manifestare a acestei discipline lingvistice, ce avea ca obiect de studiu schimbările de sens ale cuvintelor în decursul istoriei unei limbi. Este subliniată astfel intersecția dintre semantică și discipline precum etimologia, semasiologia și onomasiologia. Sunt prezentate în continuare teoriile și studiile în domeniul semanticii a trei autori francezi (Michel Bréal, Arsène Darmesteter și Antoine Meillet), care au influențat semantică românească. Acestea sunt urmate de descrierea începuturilor lingvisticii românești, care ia naștere ca disciplină autonomă în ultimele decenii ale secolului XIX. Sunt descrise aici preocupările de natură semantică la primii filologi români: Hariton Tiktin, Vasile Bogrea, Alexandru Philippide, Bogdan-Petriceicu Hasdeu. În continuare, autoarea descrie pe larg primele contribuții semnificative în domeniul semanticii românești, aparținând lui Lazăr Șăineanu, precum și primele cursuri universitare românești de semantică, ținute de creatorul școlii lingvistice de la București, Ovid Densusianu.

Al patrulea capitol, *Semantica în secolul XX* (p. 103–179), reprezintă cel mai extins capitol al lucrării. Acesta urmărește prezentarea dezvoltărilor semantice ale secolului al XX-lea, de natură lingvistică sau filosofică. Sunt prezentate influențele unor discipline precum logica și filosofia asupra lingvisticii și apariția semanticii logice/formale, ca teorie a limbajului. Sunt descrise cele mai importante curente filosofice ale secolului al XX-lea, care au influențat lingvistica și semantică: pragmatismul, filosofia analitică, pozitivismul logic, filosofia limbajului comun și filosofia mentalului. Aici sunt menționate cele mai importante contribuții, aparținând unor nume ca: L. Wittgenstein, G. Frege, B. Russell, R. Carnap și D. Davidson. De asemenea, sunt menționate cele două mari curente care au divizat lingvistica secolului al XX-lea – structuralismul (Saussure) și generativismul (Chomsky) și sunt descrise două tipuri de semantică apărute în această perioadă: semantică formală și semantică generativă. În continuare, se face trecerea spre modernitate în lingvistica românească, prin prezentarea contribuțiilor a doi mari lingviști, Sextil Pușcariu și Alexandru Rosetti. Mai departe, sunt prezentate contribuțiile esențiale ale lui Ferdinand de Saussure și ale lui Leonard Bloomfield în dezvoltarea lingvisticii moderne (europene și americane). Într-un alt subcapitol, autoarea descrie relația dintre structuralismul lingvistic și semantică, prin prezentarea și exemplificarea analizei componentiale/semice a sensului. Sunt menționate aici și anumite abordări reunite sub denumirea de semantică neostructuralistă: Metalimbajul Semantic Natural, semantică conceptuală, Lexiconul Generativ și WordNet. Acestea sunt urmate de o introducere în *Lingvistica Integrală* a lui Eugen Coșeriu. Structuralismul românesc este reprezentat de lucrări de semantică lexicală sincronă descriptivă, aparținând Narcisei Forăscu și Angelei Bidu-Vrânceanu. Studiile celor două lingviste conferă individualitate semanticii românești, prin caracterul aplicat al analizelor. Sunt avute în vedere următoarele aspecte: definiția lexicografică vs. analiza semică a cuvintelor, relațiile semantice (sinonimia, antonimia, polisemia, omonimia), câmpurile lexico-semantice, tipologia semelor. În continuare, Gabriela Biriș descrie lucrarea *Hiponimie, sinonimie, antonimie. Abordare din perspectiva lingvisticii teoretice și a lingvisticii computaționale*, a Verginicăi Barbu-Mititelu și subliniază caracterul inovator al acesteia.

Capitolul V, *Gramatică și semantică* (p. 181–205), discută despre problema sensului gramatical, privit în relație cu fondul de idei al gramaticilor tradiționale și cu cel al gramaticilor moderne recente. Descrierea este prefăcută de o prezentare a diferitelor accepții atribuite conceptului de *gramatică* și de un scurt istoric al teoriilor lingvistice relaționate

gramaticii. Autoarea semnaleză apariția unor discipline noi în lingvistica modernă: morfo(fo)nologia și morfosintaxa. Aspectele semantice ale gramaticilor tradiționale vizează clasificarea cuvintelor în clase gramaticale și stabilirea categoriilor corespunzătoare (gen, număr, caz etc.), în timp ce gramaticile secolului al XX-lea sunt interesate de clasificări semantico-sintactice ale comportamentelor cuvintelor (se discută aici despre valențele verbului, cazurile semantice, rolurile tematice etc.). Sunt prezentate în continuare primele definiții ale claselor gramaticale (substantiv, verb, conjuncție, articol), care provin de la gramaticienii greci. Această scurtă istorie a gramaticii și a clasificărilor morfologice este urmată de descrierea unităților semnificative în gramatică (cuvânt, morfem, morf, monem), precum și de prezentarea gramaticilor structuraliste românești. În continuare, autoarea discută despre conceptul de *sens gramatical* și subliniază anumite aspecte semantice în gramatici românești, precum: Iordan (1973), Rosetti și Byck (1944), GLR I (1954), GLR II (1963), Avram (1986), Iordan și Robu (1978), Coteanu (1982), GALR (2005), GBLR (2010).

Al șaselea capitol, *Interferența semanticii românești cu logica și filozofia* (p. 207–213), prezintă dezvoltările semantice românești de interferență cu logica și filosofia limbajului. Cele mai importante contribuții în acest domeniu aparțin lui Emanuel Vasiliu, considerat „cea mai importantă personalitate a lingvisticii românești din a doua jumătate a secolului XX”. Printre contribuțiile esențiale ale lui E. Vasiliu la domeniul semanticii românești, se numără: clarificarea raportului dintre semasiologie și onomasiologie, distincția extensiune-intensiune, diferențierea între limbajul-obiect și metalimbaj, definirea relației sens-concept-obiect, precum și definirea sensului propoziției și al frazei pe baza unor concepte de semantică logică. În încheierea acestui capitol, sunt prezentate câteva contribuții ale continuatorilor demersurilor lui E. Vasiliu. Este vorba despre Emil Ionescu și Ariadna Ștefănescu.

Capitolul VII, *Semantică sau pragmatică?* (p. 215–219), este dedicat relației dintre cele două discipline, semantica și pragmatica. Este schițată o scurtă istorie a pragmaticii și sunt menționate subdiscipline noi, precum *semantica pragmatică* și *pragmatica lexicală*. Este discutat din nou conceptul de *sens*, aplicat de această dată la nivel frastic, textual și discursiv (analiza discursului și analiza conversațională).

Capitolul VIII, *Semantica în secolul XXI* (p. 221–229), trece în revistă câteva dintre direcțiile de cercetare de la începutul acestui mileniu, cu accent pe dezvoltările de semantică cognitivă. În această perioadă, apar domenii interdisciplinare, aflate la intersecția mai multor științe, precum: psihologia, filosofia, lingvistica, antropologia, știința computațională și neuroștiința. Ca o reacție față de structuralism, behaviorism și chomskyanism, apare lingvistica cognitivă (cu reprezentanți ca G. Lakoff, R. Langacker, L. Talmy). În cadrul semanticii cognitive, Gabriela Biriș discută despre teoria prototipurilor (E. Rosch) și despre teoria modulară a minții (J. Fodor). În ceea ce privește abordările semantice cognitive din lingvistica românească, acestea apar după anul 2000 și sunt reprezentate pe de o parte, de studii care tratează aspecte particulare – verbele psihologice (Manea 2001), iar pe de altă parte, de lucrări care descriu principiile și metodologia lingvisticii cognitive (Zdrengea 2015) sau fac cunoscute lucrări de semantică cognitivă din literatura internațională (Avădanei 2010).

Ultimul capitol, *Aspecte de metalimbaj în semantica românească* (p. 231–234), discută câteva particularități ale metalimbajului semantic românesc. Caracterizată drept „oscilantă, neomogenă sau rebarbativă”, terminologia lingvistică românească conține numeroase concepte obținute prin calc semantic după terminologia franțuzească. Autoarea trece în revistă o serie de concepte (extrase din DSL 2001) aparținând sferei semanticii, dar comune cu alte subdiscipline, precum lexicologia, lexicografia, stilistica, lingvistica generală etc. În continuare, sunt prezentate diferite accepții atribuite termenilor *semantică* și *semantism* în lingvistica românească.

Ultima parte a lucrării este destinată concluziilor. Autoarea menționează aici și câteva probleme de semantică generativă și de semantică sintactică neincluse în lucrare (precum aspecte sintactico-semantică studiate intens în ultimele decenii: negație, timp, aspect, modalitate etc.).

Lucrarea *Semantică românească în context european* reprezintă un instrument extrem de valoros pentru toți cei interesați de studiul semanticii (studenți, profesori, cercetători). Printre calitățile acestui studiu se numără rigurozitatea științifică, mulțimea distincțiilor conceptuale, atenția la detalii, stilul concis și clar. Cercetarea are la bază o bibliografie foarte bogată, alcătuită din studii monografice, dicționare, enciclopedii, gramatici și tratate de lingvistică românești și internaționale.

Mihaela Cristescu
Universitatea din București
România

Cristina BOCOȘ, Diana-Maria ROMAN, *Limba română contemporană: analiză morfosintactică și gramatică normativă în 25 de teste-grilă*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2017, 183 p.

După cum reiese și din titlul lucrării, aceasta se compune din 25 de teste-grilă care urmăresc verificarea cunoștințelor de limbă română contemporană (morfosintaxă și gramatică normativă), înscriindu-se în suita de cărți care au ca scop faptul de a consolida înțelegerea, accesibilizarea, protejarea și cultivarea limbii. Prezentul volum merge pe linia a doi „titani” ai studiilor lingvistice: *Gramatica Academiei* (1963) – lucrarea îi urmează acesteia prin „concepția teoretică de ansamblu” (p. 1) înscrisă în firul tradiției – și *DOOM*² – care, în ciuda noilor reglementări ce suscită polemici, rămâne un reper al regulilor de scriere și de pronunțare corecte. Mai merită menționate și alte opere ce valorifică acest fir roșu, trecute și în bibliografia prezentului studiu, o bibliografie vastă ce însumează 80 de titluri, cu preponderență de analiză gramaticală, publicații în reviste de specialitate, cărți sau manuale, apărute într-o perioadă ce se întinde din 1963 până în 2016. Menționăm doar câteva: D.D. Drașoveanu, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române* (1997); G.G. Neamțu, *Teoria și practica analizei gramaticale. Distincții și... distincții (cu trei seturi de grile rezolvate și comentate)* (2007); Gligor Gruită, *Gramatică normativă: 77 de întrebări. 77 de răspunsuri* (2007); *Ești cool dacă vorbești corect* (2010); Valerica Sporiș, *Gramatică normativă: note de curs și aplicații* (2013).

La rândul lor, autoarele volumului recenzat și-au mărturisit profesiunea de credință prin publicarea unor cărți sau articole care sunt rezultatul preferinței pentru unul din cele două subdomenii vizate, care reflectă munca și experiența didactică a acestora în cadrul Departamentului de Limbă română și lingvistică generală al Facultății de Litere, UBB. Dintre acestea, amintim doar câteva: Cristina Bocoș, Diana-Maria Roman, *On the tense of 'present' infinitives in Romanian* (2016), *Numărul numeralelor cardinale și ordinale românești, o categorie lexico-semantică* (2016); Diana-Maria Roman, *Categoriile grupului nominal: între deictic și anaforic, alectival și flectival* (2017); *Teste de limba română (greșeli de scriere, punctuație și morfosintaxă, cu scurte comentarii)* (2017); Cristina Bocoș, *Sistematizarea substantivelor masculine neologice compuse tematic cu man/men în DOOM¹ și în DOOM². Dificultăți ortografice, ortoepice și morfologice* (2018).

De altfel, această preferință pentru una din cele două direcții este vizibilă și în modul în care este structurată cartea. Cele 25 de teste-grilă conțin câte 30 de itemi cu patru variante de răspuns, prima parte a fiecărui test, de morfosintaxă (15 itemi), fiind elaborată de Diana-

Maria Roman, iar a doua (15 itemi), cu întrebări de gramatică normativă, de către Cristina Bocoș. Concepția acestor itemi se fundamentează pe modelul subiectelor de admitere la Facultatea de Drept a Universității din București (spre deosebire de aceasta însă, testele lucrării recenzate nu conțin o secțiune care să aibă în vedere identificarea structurii frazelor sau una de analiză fonetică mai amănunțită) și, parțial, pe grilele din cartea profesorului G. G. Neamțu care a fost menționată în rândurile de mai sus.

Cartea debutează cu un *Cuvânt-înainte* și cu mulțumirile pe care autoarele le aduc celor care au contribuit în mod direct sau indirect la elaborarea studiului. Se oferă și o ilustrare explicită a folosului său, fiind „un instrument util pentru toți cei interesați să își verifice, să își aprofundeze și să își fundamenteze cunoștințele teoretice și practice de gramatică a limbii române contemporane” (p. 1): candidaților la admiterea într-o instituție de învățământ superior, studenților filologi sau oricui este interesat de folosirea cât mai îngrijită a limbii.

Ordonarea materialului este riguroasă, aducând în fața publicului cititor o succesiune previzibilă, prin exercițiu, a temelor, începând cu morfosintaxa și continuând cu gramatica normativă. Unele cerințe se repetă de la un test la altul cu scopul de a consolida raportarea la anumite fapte de limbă.

Prima secțiune tratează, în mare, aspecte gramaticale de analiză morfosintactică distribuite în mod consecvent prin intermediul unui material explicit, lipsit de ambiguitate: diateza pasivă, apozitia, pronumele și adjectivele posesive, pronume personale și reflexive, adverbe de mod, adjective propriu-zise, numerale, verbe la moduri nepersonale, locuțiuni etc. Se așteaptă de la cititor să identifice funcția sintactică și partea de vorbire a cuvintelor subliniate din enunțuri, iar altele și alte chestiuni specifice (de exemplu, cazul sau dacă termenul analizat a fost obținut prin conversiune gramaticală). Unele fapte de limbă tratate conferă testelor un grad de dificultate mai ridicat: elementul predicativ suplimentar, complementul circumstanțial instrumental, complementul circumstanțial condițional, complementul circumstanțial de relație. Totodată, există un interes aparte pentru anumite teme, astfel că acestea se regăsesc în fiecare test (diatiza pasivă, modurile nepersonale, elementul predicativ suplimentar, apozitia, pronumele), în timp ce altele sunt mult mai puțin tratate (complementele circumstanțiale, cuvintele compuse). Fiecare test conține unul sau doi itemi care poartă în față o steluță (*), semn că interpretarea nu este singulară; fiind tributare în interpretarea lor Școlii clujene de gramatică, autoarele au optat pentru soluția oferită de această orientare.

Cea de-a doua parte a lucrării se înscrie în câmpul exigențelor normative actuale, identificând aspecte vulnerabile ale realității lingvistice românești (ortografie, ortoepie și punctuație). Faptele de limbă surprinse sunt variate:

(1) accentuarea corectă a unor cuvinte, fiind ilustrate și anumite modificări față de DOOM¹: *búldog/buldóg; tutóre; precáut/precaút*;

(2) forme de nominativ-acuzativ singular: substantive masculine terminate în *-e* sau consoană (*bulgăr/bulgăre; ciucur; fluture; glonț; pântec/pântece*); scrierea unor cuvinte uzuale (*cazinou; descongestionare; genuflexiune; președinție*);

(3) forme de genitiv-dativ singular ale unor substantive feminine: *căpșunii/căpșunei; găluștii/găluștei; râpii/râpei; savorii/savoarei*;

(4) scrierea corectă a unor substantive compuse tematic, ortografiate *-man* (*businessman; gentleman*) sau *-men* (*congresmen; recordmen; tenismen*);

(5) scrierea corectă cu 1i, 2i sau 3i;

(6) scrierea cu 1n sau 2n;

(7) formarea pluralurilor: substantive feminine cu pluralul în *-e* sau *-i* (*coperți/coperte*); substantive neutre cu pluralul în *-uri* sau *-e* (*bareme; bestselleruri; furtunuri*); plurale ale unor substantive nou incluse în DOOM (*cola; croasanți; discounturi; ecleruri; pizze*);

modificări de normă în ceea ce privește forma de plural acceptată (*aragaze; chibrituri; feșe; seminare*);

(8) scrierea corectă cu/fără cratimă a desinențelor de plural și a articolului hotărât când se atașează neologismelor recent intrate în limbă (*brandul; cowboy-ul; reggae-ul; stickul*);

(9) utilizarea corectă (cu/fără sufix) a verbelor de conjugarea I și a IV-a (*cheltui/cheltuiesc; mă strădui/mă străduiesc*);

(10) formarea perfectului simplu;

(11) utilizarea corectă a structurilor *ca să; ca și*;

(12) utilizarea corectă a prepozițiilor, a pronumelui de întărire, a pronumelui demonstrativ, a formelor unor adjective propriu-zise sau a unor numerale uzuale;

(13) paronime: *abrutizant/abrutizat; adjutant/adjuvant; concesie/concesiune*;

(14) pleonasmе: nu atât exemplele tipice, cunoscute încă de pe băncile școlii, cât altele, aparent inocente, prezente în viața de zi cu zi ca semn al neglijenței sau al obișnuinței vorbitorilor (*astru ceresc; dună de nisip; adiere de vânt; discurs public; altercație verbală; mușdei de usturoi*). Unele dintre expresiile pleonastice indicate sunt tolerabile, având mai degrabă valențe stilistice care țin de expresivitatea limbajului popular (*lihnit de foame; stană de piatră*);

(15) sensul unor cuvinte neologice, unele dintre acestea ridicând anumite probleme vorbitorilor de rând: *dipsoman; locație; lucrativ; salutar; specios; versat*;

(16) abrevieri: formule de adresare (*dra; dv./dvs./d-voastră; dl./d.; d-ta; dnei; dlui; dlora*), nume ale punctelor cardinale (*S-V*), grade militare (*lt.-col.; serg.-maj.*), funcții (*M.S.; P.S.S.*), indicații bibliografice (*art. cit.*). Sunt, astfel, vizate mecanisme diferite de alcătuire a abrevierilor: utilizarea cratimei (când se omit anumite secvențe din interiorul cuvintelor sau în cazul cuvintelor sudate) și a punctului (după cuvintele care păstrează una sau mai multe litere din partea inițială a cuvântului);

(17) utilizarea corectă a virgulei la nivel intra- și interpropozițional, a barei oblice, a ghilimelelor, a cratimei în cazul cuvintelor compuse (*secretară-șefă; rău-voitoare*).

Stârnește interesul existența unor cerințe care presupun identificarea numărului de greșeli dintr-un scurt text, greșeli care, în general, aparțin tuturor categoriilor de cunoștințe de gramatică normativă cuprinse în restul cerințelor și pe care le considerăm utile prin gradul lor sporit de complexitate. De asemenea, demnă de remarcat este și modalitatea în care au fost formulate enunțurile, fiind preluate situații din contextul real: interzicerea prezenței lui Ilie Năstase la Wimbledon (p. 133), salvarea Roșiei Montane (p. 114), calitatea morală îndoielnică a miniștrilor Andreescu și Sârbu, prezența în spațiul public a unor personalități precum Dan Puric, Gabriela Szabo sau Cătălin Radu Tănase. Nu toate enunțurile se bucură însă de aceeași naturalețe, acestea fiind tributare tradiției printr-o construcție oarecum forțată și artificială ca urmare a scopului urmărit (verificarea scrierii cu 1i, 2i sau 3i); se întâlnesc formulări precum *asprii și sobrii tinichigii; miniștrii/pediatrii sobri; membrii mediocri; macabrii scandalagii negri la suflet; barcații scandalagii; iluștrii maștri*.

Considerăm că s-ar fi impus ca, în anumite situații, să fie discutate succint sau chiar nuanțate (prin identificarea notelor comune și diferențiatore) chestiunile teoretice care susțin anumite soluții pentru cerințele testelor-grilă pentru a explica raționamentul din spatele răspunsurilor corecte. De asemenea, în special în cazul sarcinilor cu varianta *d* ca răspuns corect (*altă interpretare*) – opțiune care, de altfel, are marele merit de a spori dificultatea testelor – ar fi fost nespuse de utilă oferirea răspunsului corect propriu-zis. Ar mai fi fost necesară mai multă acuratețe în prezentarea soluțiilor (de exemplu, în cazul T3), precum și verificarea unor neconcordanțe prezente pe alocuri (de pildă, la p. 159). Totodată, ar fi fost oportună rescrierea corectă a enunțurilor care conțin greșeli și analizarea acestora din urmă; volumul ar fi avut astfel un spirit practic sporit în folosul celor care îl consultă. În acest sens,

cartea Diane Roman *Teste de limbă română (greșeli de scriere, punctuație și morfosintaxă cu scurte comentarii)* ar putea fi un ghid sau un exemplu prin modelele explicative oferite.

În ciuda acestor puține observații, volumul *Limba română contemporană: analiză morfosintactică și gramatică normativă în 25 de teste-grilă* reprezintă o apariție bine-venită. Ea are marele plus al accentului pus pe noutate și al modului în care insistă pe aspectele sensibile pentru vorbitori și pentru cei preocupați de analiza gramaticală. Ne exprimăm speranța ca autoarele să își mențină viu interesul pentru limba română contemporană prin accesibilizarea către publicul larg a exigențelor actuale de gramatică pentru ca și nespecialiștii să conștientizeze greșelile de exprimare uzuale, care aproape au dus la „traumatizarea” limbii române.

Andreea-Nora Pușcaș

*Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”, Cluj-Napoca
România*

Rozalia COLCIAR, Dialectologie și pragmatică. Studii de pragmalingvistică a textului dialectal, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2018, 186 p.

Pentru lingvistica românească, anii ‘90 ai secolului trecut au reprezentat începutul unei perioade de eferescente căutări ce vizau, în primul rând, o sincronizare de metodă cu direcții de cercetare care deja erau în prim-planul lingvisticii occidentale, pragmalingvistica fiind una dintre acestea. În acest sens, atât nume consacrate ale lingvisticii românești, cât și cercetători aflați la început de drum s-au aplecat cu viu interes asupra lingvisticii oralității, atât prin studii teoretice sau aplicative, cât și prin constituirea de noi corpusuri de texte care să susțină astfel de analize. Referitor la acest ultim aspect, asistăm în această perioadă, mai ales în centrele academice din București și Iași, la publicarea mai multor corpusuri de limbă română vorbită în registru non-dialectal, în a căror transpunere grafică s-a utilizat un set de convenții preluate, în special, din analiza conversației, o altă direcție de cercetare care s-a dezvoltat constant în ultimele decenii.

Una dintre caracteristicile pragmalingvisticii românești este dată de faptul că printre autorii care au contribuit la dezvoltarea acestui nou domeniu se numără lingviști importanți care fie provin din, fie au avut preocupări specifice domeniului dialectologiei (înțeleasă în sens larg, aici intrând inclusiv fonetica): nume precum Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Margareta Manu Magda sau Laurenția Dascălu-Jinga sunt exemple concludente în acest sens, aceste autoare contribuind în mod substanțial la „naturalizarea” pragmalingvisticii (analiza conversației fiind subînțeleasă) pe teren românesc atât prin studii/volume de specialitate, cât și prin crearea de corpusuri de limbă română vorbită. În aceste condiții, se poate observa cum experiența epistemică dobândită de cercetătorii români în domeniul studiilor de limbă română vorbită în registru dialectal a fost preluată și transferată înspre domeniul pragmalingvisticii, o metamorfoză firească dat fiind faptul că ambele direcții aveau ca scop analiza limbajului în manifestarea sa primară, și anume cea a vorbirii.

Rozalia Colciar, cercetător la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” al Academiei Române din Cluj-Napoca, continuă, la rândul său, acest traseu epistemic al complementarității studiilor de dialectologie cu cele de pragmatică: membră a Departamentului de dialectologie al Institutului mai sus menționat, autoarea a manifestat o preocupare constantă pentru analiza de tip pragmalingvistic a textului dialectal, cu precizarea că, spre deosebire de celelalte trei autoare menționate mai sus, în cazul cărora preocupările

de pragmalingvistică au devenit preponderente odată cu trecerea timpului, în cazul de față cele două tipuri de analiză: dialectologie și pragmalingvistică și-au adjudecat în mod constant teritoriul relativ echilibrat în sfera de interes științific a autoarei. O dovadă peremptorie a acestei stări de lucruri o reprezintă ultima sa carte publicată, intitulată *Dialectologie și pragmatică. Studii de pragmalingvistică a textului dialectal* (Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2018), în care titlul ales relevă în nuce inclusiv caracteristicile formative ale autoarei: de formație dialectolog, aceasta a manifestat un interes constant pentru valențele pragmatice ale etnotextelor, cărora le-a aplicat grilele interpretative specifice analizei conversaționale și/sau analizei discursului.

Această strategie analitică transpare destul de elocvent din titlurile articolelor incluse în cartea de față, care, deși publicate anterior în mod separat, au putut fi adunate între copertele unui singur volum ca urmare a existenței unei „teme de cercetare comune: pragmatica textului dialectal” (p. 11). Cuprinsul volumului ne dezvăluie o structură bine gândită și echilibrată a temelor supuse atenției cititorului. Astfel, avem, mai întâi, un prim capitol intitulat *Textul dialectal din perspectivă pragmatică* (p. 13–27), în care autoarea își definește clar atât instrumentarul teoretico-metodologic, cât și obiectivele ce urmează a fi urmărite în volumul de față: „ne propunem să studiem textul dialectal din perspectivă pragmatică prin încorporarea analizei de discurs și a celei conversaționale, pentru a evidenția acele particularități care individualizează limba română vorbită dialectal” (p. 17).

Odată schițat cadrul analitic în care autoarea urmează să „experimenteze” („capitolele lucrării reprezintă [...] «experimente» cu scop teoretic și descriptiv”, p. 167) instrumentarul metodologic astfel ales, urmează două capitole ce au rolul de a circumscrie mai îndeaproape universul teoretic specific propriului demers: *Identitate și alteritate în discursul narativ oral* (p. 27–36) și *Forme ale alterității în discursul narativ oral* (p. 37–44). Principalele două concepte cooptate în aceste capitole în direcția argumentării ‘alterității’ discursive ce caracterizează etnotextele sunt cel de «dialogism» (M. Bahtin) și «polifonie lingvistică» (O. Ducrot), ambele preluate din analiza discursului, în speță de sorginte franceză.

După aceste prime trei articole în care sunt abordate aspecte pragmalingvistice cu caracter mai general ce pot fi reperate în textul dialectal, urmează analize mult mai punctuale, care se apleacă asupra unor probleme specifice demersului pragmatic: *Fenomene de discontinuitate sintactică în discursul oral* (p. 45–86), *Alocutivele în discursul narativ oral* (p. 87–103) sau *Conectori pragmatici în discursul narativ oral* (p. 125–134). În primul dintre acestea, care este și cel mai consistent din volum, fiind alcătuit din trei studii cu caracter complementar, găsim primul argument/exemplu prin intermediul căruia autoarea încearcă să confirme, preluând unele idei deja vehiculate în pragmatica românească, una dintre cele mai interesante, după opinia noastră, supoziții ale cărții, și anume aceea a existenței unei structuri pragmalingvistice, în esență bipolare, a continuumului dialectal dacoromânesc, orientate pe direcția sud–nord: prezența opoziției, la nivel de construcții incidente, între *păi* și *apăi/no* pe direcția amintită, cele din urmă, specifice ariei dialectale nordice, având o funcție de „temporizare, și nu de accelerare, în progresia dialogală” (p. 50, *apud* Margareta Manu Magda).

Această idee a existenței unor identități distincte pe care le au graiurile dacoromânei pe direcția sud–nord inclusiv la nivel pragmatic este cel mai consistent argumentată în cel de-al doilea articol, dedicat alocutivelor, așa cum apar acestea în etnotexte. Un prim exemplu în acest sens este reperat în cazul formării vocativului, unde avem preferința pentru vocativul în *-o* în graiurile sudice, în opoziție cu vocativul format cu ajutorul lui „*tu* interjecțional” (p. 90) în graiurile nordice¹. Un alt argument care vine în sprijinul acestei dihotomii îl constituie „folosirea interjecțiilor alocutive [care] caracterizează mai ales graiurile de tip sudic,

¹ Această structură diferită a vocativului pentru cele două areale ale dacoromânei este preluată, practic, din cercetările de dialectologie românească (vezi, în acest sens, Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, 1984, p. 175, 219).

deschise spre un tip de politețe pozitivă” (p. 94–95). În sfârșit, luând în considerare acest ultim concept introdus în argumentare (cel de «politețe»), graiurile sudice se caracterizează printr-un comportament verbal politic *ofensiv*, bazat pe *explicit* și orientat, în concluzie, spre *politețea pozitivă*, în timp ce graiurile nordice manifestă un comportament verbal politic *defensiv*, bazat pe *implicit* și orientat, așadar, spre *politețea negativă* (p. 97–98).

Fiind unul dintre conceptele operaționale de bază în analiza de tip pragmlingvistic, exprimarea *politeții* în discursul narativ oral de factură dialectală devine subiectul central al altor două capitole din prezentul volum, dedicate *politeții negative* (*Strategii ale politeții negative în discursul narativ oral*, p. 104–115), respectiv *politeții pozitive* (*Strategii ale politeții pozitive în discursul narativ oral*, p. 116–124)². Mobilizând acest instrumentar conceptual și preluând unele rezultate la care a ajuns pragmatica românească centrată pe analiza corpusurilor de etnotexte (în special cele ale cercetătoarei bucureștene Margareta Manu Magda), autoarea întreprinde o cercetare detaliată a modalităților pragmlingvistice prin intermediul cărora sunt actualizate la nivel dialectal cele două tipuri de politețe. Una dintre concluziile formulate în urma acestui demers este constatarea „caracterului de universalii al unor forme prin care se exprimă strategiile politeții verbale în limba română vorbită” (p. 115).

Ultimele două capitole ale volumului sunt dedicate unei analize detaliate a mijloacelor pragmlingvistice prin intermediul cărora se manifestă una dintre cele mai pregnante caracteristici ale textului oral de factură dialectală, și anume *subiectivitatea*. Două grile de interpretare a acestei dimensiuni constitutive a etnotextelor ne sunt propuse, prima fiind cea a analizei *modalizatorilor* (*Mod și modalitate în discursul narativ oral*, p. 135–150), în timp ce cea de-a doua este dedicată surprinderii mijloacelor de construire a *temporalității* în textul dialectal, în comparație cu cel folcloric și cu cel cult (*Timp și temporalitate în discursul narativ oral*, p. 151–166).

Deși volumul de față reprezintă, așa cum menționam anterior, rezultatul reunirii unor studii apărute separat, se remarcă unitatea tematică și coerența argumentativă a ansamblului astfel rezultat. Această caracteristică importantă a cărții este o consecință directă a faptului că în spatele acestui consistent travaliu epistemic s-a aflat un proiect științific bine articulat, pe care autoarea l-a pus în practică cu perseverență de-a lungul întregii sale activități de cercetare. Iar acest demers a fost posibil ca urmare a convingerii autoarei în „necesitatea unei teorii integratoare a ipotezelor pragmatice cu cele socio- și etnolingvistice într-un cadru larg al teoriei actelor verbale atunci când este vorba despre studierea limbii române vorbite dialectal” (p. 26), teorie pentru a cărei validare a utilizat „un corpus lingvistic special: textele dialectale românești, cel mai complex corpus de material lingvistic oral, neliterar, înregistrat și publicat” (p. 167). Din acest punct de vedere, dincolo de valoarea intrinsecă a analizelor pragmlingvistice pe care le conține, volumul cercetătoarei clujene reprezintă o contribuție exemplară³ în a demonstra potențialul euristic pe care textele dialectale românești îl au în

² Menționăm în acest context faptul că punctul de pornire în elaborarea acestui tip de analiză îl reprezintă conceptul de «față», preluat din *dramaturgia socială* a sociologului american Erving Goffman, parte componentă, la rândul său, a curentului sociologic numit *interacționism simbolic*; acest concept determină în mod fundamental strategiile comunicative pe care fiecare vorbitor le pune în practică odată intrat într-un schimb conversațional și care sunt subsumate, în bună măsură, *menajării propriiei «fețe»* (v. Florin-Teodor Olariu, *Erving Goffman sau despre valențele scenic-rituale ale interacțiunilor verbale cotidiene. Studiu de caz*, „Buletin Științific. Fascicula Filologie. Seria A”, Baia Mare, vol. XX, 2011, p. 74–75).

³ O altă contribuție importantă în același sens al utilizării corpusurilor dialectale în cadrul unor cercetări de pragmlingvistică îl constituie volumul publicat de Angelica Hobjilă, *Microsistemul deicticelor în limba română vorbită neliterară actuală* (Iași, Casa Editorială Demiurg), în care analiza întreprinsă se bazează pe „aproximativ 21000 de fișe conținând contexte excerptate din texte dialectale”.

direcția cercetării structurilor pragmalingvistice ce caracterizează limba română în varianta sa orală, în complementaritate cu corpusurile de limbă română vorbită non-dialectală publicate mai recent (Dascălu Jinga, Ionescu-Ruxăndoiu, Hoarță Cărăușu etc.).

Pe finalul acestor rânduri dorim să evidențiem încă două aspecte ce caracterizează volumul prezentat. Mai întâi, remarcăm structura clasică a studiilor componente, alcătuită dintr-o parte introductivă, analiza propriu-zisă și concluziile aferente, structură ce facilitează în mod substanțial reliefa ideilor principale urmărite de autoare în cadrul fiecărui articol în parte. În al doilea rând, se constată că diversitatea temelor de pragmalingvistică abordate este dublată de o extindere corespunzătoare a bibliografiei utilizate (în special cea de factură românească), atât în ceea ce privește lucrările teoretice utilizate, cât și corpusurile folosite. Referitor la primele dintre acestea, în realizarea propriului demers analitic autoarea a mobilizat rezultate științifice obținute de cercetători din toate cele trei centre academice românești majore: București (Magdalena Vulpe, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Margareta Manu Magda etc.), Iași (Stelian Dumistrăcel, Aurelia Merlan, Dumitru Irimia, Corneliu Dimitriu etc.) și Cluj-Napoca (Carmen Vlad, Elena Dragoș etc.), acest fapt conferind prezentei cărți statutul de „agregator” *sui generis* al onora dintre principalele idei vehiculate în pragmalingvistica românească. Această intenție de a acoperi la nivel bibliografic întreg spațiul românesc se observă inclusiv la nivelul corpusurilor de etnotexte folosite ca suport pentru analizele întreprinse, unde avem volume de texte dialectale provenite atât din arealul graiurilor sudice (Dobrogea, Muntenia, Oltenia), cât și din zona graiurilor nordice (Moldova și Bucovina), dar și texte culese de la reprezentanți ai comunităților istorice de români din afara granițelor (Ungaria) – un fapt firesc, în fond, dacă ținem cont de obiectivul principal al autoarei, și anume cel de a decela acele particularități care caracterizează și, eventual, individualizează principalele areale dialectale ale dacoromânei.

În loc de concluzie, putem afirma că volumul de față confirmă, inclusiv pe teren românesc, acel deziderat formulat în domeniul sociolingvisticii la începutul anilor 2000, care statua necesitatea trecerii de la o „dialectologie a izolării” (J.K. Chambers), așa cum era considerată geolingvistica în forma sa clasică, ce studia, în principiu, graiul unei singure persoane, considerat „exemplar” pentru identitatea lingvistică a întregii comunități căreia aceasta îi aparținea, înspre o „dialectologie a interacțiunii”, concretizată, în principiu, prin intermediul studiilor de tip pragma- și sociolingvistic, mult mai în măsură să dea seama de dimensiunea interacțională intrinsecă punerii în act a limbajului uman.

Florin-Teodor Olariu
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România

Carmen DĂRĂBUȘ, Despre personajul masculin. De la unitatea androgenică la disiparea postmodernă, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2019, 278 p.

Comprendre les mécanismes de production des objets culturels qui se distinguent dans les mouvements globaux d’une civilisation est l’une des préoccupations fondamentales de l’histoire culturelle, en particulier en termes d’étude du processus créatif qui considère l’idée de performance et de finesse dans le plus haut niveau, représenté par *le chef-d’œuvre*. Une téméraire épreuve pour tout spécialiste dans le domaine de l’histoire culturelle est la mise en place de systèmes conceptuels représentatifs appropriés et la clarification des relations entre

le mouvement créatif qui conduit l'évolution d'une culture et ses structures profondes. Le livre *A-propos de personnage masculin. De l'unité androgyne à la dissipation postmoderne* (*Despre personajul masculin. De la unitatea androginică la disiparea postmodernă*), de l'autrice Carmen Dărăbuș, professeur des universités et chercheuse dans les domaines de l'imagologie, du comparatisme littéraire et des études culturelles européennes, présente dans ses pages les étapes successives de la représentation du personnage masculin, à partir de ses articulations ancestrales jusqu'à ceux contemporains de notre temps, de la période postmoderne. L'unité et la cohérence de l'approche de ce thème se reflètent dans les quatre chapitres de ce volume: *Articulări mitice și eros; Articulări sociale. Copilărie, adolescență, raporturi filiale și paterne; Inserarea în lume. Cunoașterea: Profetul, Inițiatul. Exploratorul. Călătorul. Artistul et Alienarea. Macho în conflicte. Dictaturi (Articulations mythiques et éros; Articulations sociales. Enfance, adolescence, relations filiales et paternelles; Insertion dans le monde. Connaissance: Le Prophète, l'Initié. Explorateur. Voyageur. L'artiste et L'aliénation. Macho en conflit. Dictatures)*, chapitres précédés d'une partie introductive des préliminaires. La prémisse herméneutique développée dans des interprétations comparatives a comme point de départ la notion de connaissance : « Au fur et à mesure que l'horizon de la connaissance devient de plus en plus nuancé et diversifié, cela se reflète dans la littérature » (p. 7).

L'approche comparative menée avec le soutien de l'imaginaire culturel et, en son sein, de l'imaginaire littéraire-artistique, suit l'exemplification et l'analyse des orientations de la littérature universelle, où le personnage littéraire a le rôle de liant, dont la définition et la compréhension se réalisent dans le contexte de différents codes esthétiques et culturels, des orientations idéologiques et théoriques existants à un certain moment. Dans la vision de Carmen Dărăbuș, le personnage représente une composante fondamentale du genre dramatique et épique, qui présuppose une dose de subjectivité, la plupart du temps, malgré le désir d'objectivité, celle de l'auteur lui-même, qui l'anime ou en qui investit. Les études appliquées de littérature comparée dans les pages de ce livre visent à mettre en évidence les relations antinomiques insérées dans les textes littéraires, ainsi qu'à mettre en évidence, en même temps, les orientations roumaines dans le contexte des orientations universelles. Cette perspective favorise également une réorientation de la perception au sens de l'interculturalité, entendue comme «un ensemble de processus conçus pour établir des relations fondées sur le respect mutuel entre différentes cultures et espaces linguistiques» (p. 13). La valeur et le rôle du personnage dans la littérature sont liés à sa dépendance au mot et sont subordonnés au portrait, qui est inséré dans l'œuvre littéraire et contribue directement à la production de sens. Dans ce cas, l'articulation psychosociale du personnage masculin que l'auteur nous propose met en évidence la puissance de la littérature de valorisation des archétypes, notamment en relation socioculturelle. Ainsi, on soutient que, dans un texte littéraire, la représentation mentale appelée personnage existe pour l'auteur, le lecteur et d'autres personnages comme horizon de conscience, comme sujet, qui peut être observé et analysé dans le domaine des études culturelles et dans l'histoire des mentalités.

La littérature qui contient dans ses graines un récit mythique traduit la sensibilité des époques historiques et culturelles, où le mythe de l'androgyne, nous dit l'autrice, suivant la logique de l'interprétation proposée par Mircea Eliade, subit des transformations, devenant progressivement excessivement populaire. Ce fait est attribué à la perte de connexion avec le mystère, avec le cosmos, en raison de la dilution générale des symboles, la dégradation des archétypes, qui, au lieu d'être enrichie de significations, est superficielle comme la vie elle-même (cf. p. 28).

L'autrice discute les métamorphoses de l'archétype androgyne dans la mythologie universelle, qui est naturellement passé dans la fiction littéraire et dans la variante du mythe du Narcisse et de l'hermaphrodisme comme *homo duplex*, expressif pour le postmodernisme,

dans cette direction choisissant des œuvres représentatives d'Ovide, Italo Calvino, Mary Shelley, Honoré de Balzac, Oscar Wilde, Liviu Rebreanu, Mircea Eliade, Scott Fitzgerald, Octavian Paler, Mircea Cărtărescu, Doris Lessing etc., parce que « la survie des mythes n'avait pas connu des interruptions, mais divers camouflages et adaptations de sens » (p. 56).

À la base de la société se trouve le couple conjugal, un homme et une femme, tous deux en position dominante et il est évident que le regard de l'auteur doit aussi aller à l'intérieur de cette société domestique et révéler les présences plus ou moins privilégiées du monde enfantin et des adolescents et des relations filiales et paternelles dans les textes de la littérature universelle (voir pour cela le deuxième chapitre du livre). Avec le développement de la psychologie et de son rôle, les choses changent : l'adulte est aussi le produit (ou, selon certaines conceptions, surtout) de l'enfance vécue – c'est la direction que l'autrice suit, parce que longtemps l'espace réel et littéraire était de l'adulte, et l'enfant et même l'adolescent, avec leurs articulations sociales, était rarement considéré comme un monde particulier. D'Homer au Fr. Rabelais, I. Creangă, Ch. Dickens, A. Fournier, Dostoïevski, J.D. Salinger à Selma Lagerlöf, Dărăbuș recompose un imaginaire diachronique avec des niveaux synchrones de diversification des types de connaissance, de l'enfance à l'adolescence jusqu'à l'insertion dans le monde par des rapports complexes. Mythes païens, paraboles bibliques, l'exploration, la raison, la science sont autant de façons de connaître et d'initiation qui accompagnent les âges, une position privilégiée détenant le parcours de formation dans toute la littérature du monde ; l'autrice choisit plusieurs œuvres représentatives d'Homer, Virgile, Chrétien de Troyes, Dante, Shakespeare, Cervantès, Goethe, Byron, Th. Mann, M. Tournier, U. Eco, M. Yourcenar etc.

Les hypostases dans lesquelles l'auteur présente le personnage masculin dans sa tentative de connaître le monde et la vie sont celles de prophète, initié, explorateur, voyageur et artiste. En ce sens, les rôles les plus importants qui impliquent une relation entre les grandes figures de la littérature universelle, perpétués à ce jour et qui nous aident à mieux comprendre le monde dans lequel nous vivons aujourd'hui, sont illustrés. L'ambiguïté moderne et postmoderne nous confronte avec les facettes encore inexplorées du moi, qui émergent dans des contextes-limite, qui secouent l'humanité (totalitarisme et dictatures) et, dans la même mesure, à une autre échelle, le moi, qui se manifeste violemment ou connaît le danger de la dissipation – E. Hemingway, J. Fowles, J.L. Borges, H. Hesse, N. Steinhardt, G.G. Marquez, I. Kadare.

Le quatrième chapitre propose une approche du personnage masculin dans laquelle la vision ontologique est dominante, considérée comme un résultat possible du processus historique qui caractérise la période moderne. La responsabilité assumée de la littérature, de lutter contre l'oubli et le déni des temps tragiques, dénote une fois de plus la relation directe qui existe entre la littérature et l'histoire. Parallèlement aux dictatures militaires, souligne l'autrice, sur lesquelles la littérature sud-américaine est largement basée, le communisme visait également à détruire l'univers immédiat de l'homme (cf. p. 229).

Au-delà de ces brèves considérations et impressions de lecture, nous pourrions enfin souligner que ce livre s'inscrit et exprime de manière exemplaire la pensée et l'intérêt personnel de l'autrice et qu'il la définit de nouveau comme l'une de nos voix féminines imposantes et crédibles de l'exégèse contemporains.

Dușița Ristin
Université de Bucarest
Roumanie

Terry EAGLETON, **Umor**, traducere de Mihai Moroiu, București, Editura Baroque Books & Arts, 2019, 200 p.

Volumul lui Terry Eagleton oferă o viziune de ansamblu asupra noțiunii de umor, fără a avea pretenția de a-i conferi și o definiție general valabilă – tentativă care ar neutraliza însăși substanța captivantă a umorului, după cum remarcă autorul în prefață. Ca atare, cititorul este adus în fața unui demers critic-descriptiv al noțiunii de umor și al funcțiilor sociale, academice, psihologice atribuite lui în decursul istoriei. Cartea lui Eagleton, intitulată simplu, dar sugestiv, *Umor*, se dovedește a fi o provocare atât pentru lectorul familiarizat cu istoricul noțiunii de umor și cu terminologia specifică, dar care ar putea reproșa natura previzibilă a dispozițiilor teoretice, cât și pentru neinițiați, care ar avea acces la o perspectivă globală asupra umorului, dar care ar putea resimți abundența de referințe drept un obstacol care întârzie accesarea la esență. Volumul este structurat în cinci capitole, *Despre răs*, *Zeflemiști și miștocari*, *Incongruențe*, *Umor și istorie*, și nu în cele din urmă, *Politica umorului*, acestea explorând încărcătura semantică a conceptului de umor, din Antichitate până în prezent.

Primul capitol propune o suită de interpretări ale râsului prin practica unei democrații referențiale, autorul inventariind astfel opiniile lui Thomas Hobbes, Charles Darwin, Milan Kundera, James Joyce, Samuel Beckett, George Meredith sau chiar Mihail Bahtin, ale cărui idei vor fi reluate pe tot parcursul studiului. Jalonând aspecte intrigante din istoria umorului, de la epidemia de răs din Tanganyika din 1962 până la grimasele înșelătoare ale primatelor, autorul conturează o semiotică a râsului prin expunerea unui spectru de semnificații ancorate în dimensiunea socială a fenomenului: „Pe scurt, am putea trata râsul ca pe un text ori ca pe o limbă cu nenumărate accente regionale. (...) Generalii de armată nu sunt înclinați să chicotească, nici papii să gâgâie. (...) Președintelui Băncii Mondiale îi este îngăduit să râdă din toată inima, dar nu isteric” (p. 18). Capitolul vizează perceperea râsului drept trăire convulsivă în paradigma sondării relației dintre umor și reprezentarea socială, punctând interogații actuale referitoare la limite de expresie, corectitudine politică și bun simț. În această incursiune subsumată unui melanj între teoria eliberării și teoria incongruenței în ceea ce privește umorul, Terry Eagleton alternează fundamentele teoretice care surprind viziunile consacrate ale lui Sigmund Freud, Immanuel Kant sau Herbert Spencer cu secvențe colocviale ale unor exemple de umor politic – glume cu papi și președinți – sau hazul cinematografic din celebra serie Monty Python. Ideea în jurul căreia se coagulează acest prim capitol și care va constitui principiul director al întregului volum se referă la capacitatea umorului de a îngloba perspective contradictorii; și veselie, și dezgust, și groază, și amuzament. Natura incongruentă a umorului oglindește conflictul dintre natură și cultură dinamizat de pendularea constantă între apolinic și dionisiac. În fond, umorul reflectă natura imperfectă a lucrurilor și a vieții, a cărei sumă constitutivă de contradicții nu poate fi inhibată, ci se recomandă a fi mai curând observată cu suficient de multă detașare pentru înțelegerea revelației adevărului perfecțiunii inautentice.

Cel de-al doilea capitol este mai amplu focalizat asupra teoriei superiorității, unde Eagleton recurge la concepțiile lui Aristotel potrivit cărora umorul este particularizat și de o dimensiune agresivă care ar alimenta un sentiment al superiorității (p. 51), autorul însă pledând pentru caracterul insuficient și nenesesar al superiorității – o trăsătură pe care nu o consideră definitorie pentru umor. „Teoria superiorității are dreptate, în sensul că imperfecțiunile altora ne fac să zâmbim, dar greșește presupunând că se întâmplă așa doar pentru că ne place să ne simțim superiori față de ei” (p. 75). Interesant este faptul că în cadrul acestei secvențe autorul îl menționează și pe Henri Bergson ca reprezentant al teoriei superiorității, deși acesta este asociat teoriei incongruenței umorului în cele mai multe cazuri. Ceea ce îl apropie pe autor de viziunea lui Bergson este îmbinarea laturii crude, brutale a umorului cu experimentul lipsit de emoție sau sentimentalism. Diminuarea provizorie a

afectelor, în viziunea lui Bergson, întreține rezerva emoțională aptă să echilibreze o potențială povară hermeneutică. Referitor la delimitările terminologice, un aspect ușor sesizabil încă din prima parte a studiului lui Terry Eagleton este faptul că noțiunile de *comedie*, *umor* și *satiră* sunt aproape interșanjabile în concepția autorului, abordarea sa, mai curând contextual-cronologică, distanțându-se de studiile sistematizante care urmăresc o analiză algoritmică a umorului. Acest concept este pentru Terry Eagleton unul mult prea complex pentru a fi discutat altfel decât în cadrul unei dialectici inerente a unei lumi bazate pe incongruențe și pe instabilitate generală.

Într-o manieră previzibilă pentru cei deja familiarizați cu cele trei teorii ale umorului, cel de-al treilea capitol se oprește asupra teoriei incongruenței care diversifică paleta de studii de la psihologie la filosofie. Revizitând într-o manieră provocatoare teoria lui Arthur Koestler referitoare la natura combinatorie a minții în abordarea incongruenței sistemelor de referință sau opiniile lui John Morreall, apelând chiar și la îndelungata tradiție a Bibliei marcate de momente incongruente, autorul subliniază naturalețea eterogenului situațional, discrepanța, disonanța particularizantă care amprentează umanitatea încă din cele mai vechi timpuri. În mod simetric, Eagleton recurge la aceeași șarjă teoretică cu care a abordat și teoria superiorității, ranforsând caracterul necesar și insuficient al incongruenței, dezbătut și de alte studii recente asupra umorului, cum ar fi cel al cercetătorului Alan Roberts. Terry Eagleton pledează totuși pentru o îmbinare între teoria incongruenței și cea a eliberării din corsetul unor convenții în ideea unei demers explicativ, de natură să tempereze impulsurile taxonomice: „(...) o bună parte din ceea ce considerăm amuzant este «ca să împrumutăm un termen freudian» supradeterminat, adică produsul unei serii multiple de factori” (p. 107). În sprijinul acestei idei, autorul îl invocă pe William Herlitt care echivala umorul cu atenuarea presiunii psihice resimțite în urma trecerii rapide și neașteptate de la ordine la haos, de la previzibil la imprezizibil.

Cel de-al patrulea capitol se dezvoltă în jurul accepțiilor umorului de-a lungul timpului: de la statutul său de gen inferior practicat în rândul sclavilor și supușilor, până la rolul său de agent subversiv îndeplinind funcția unui element perturbator în scopul subminării autorității. „Comedia reprezintă o amenințare la adresa puterii suverane nu numai din pricina pornirii ei anarhice, ci pentru că tratează cu ușurință chestiuni de maximă importanță, ca suferința sau moartea (...). Ea poate naște un jemanfișism care slăbește strânsimea autorității?” (p. 117). În esență, conform autorului, evoluția acestei noțiuni a fost ferm influențată de filosofia fiecărei epoci, astfel încât îngăduința atașată umorului este strâns legată de începutul secolului al XVIII-lea. Printre multe alte aspecte, această perioadă susține și o preocupare pentru studiile despre umor, o noțiune și-așa prea puțin cartografiată anterior. Iluminismul a adus cu sine o resemantizare a conceptului de bunăvoință prin toleranța slăbiciunii umane. Conflictul dintre individualism și colectivitate, singularitate și spiritul comunității a facilitat libera circulație a unei empatii generale, conturând astfel o epocă a sensibilității din multiple puncte de vedere.

Volumul se încheie cu ultimul capitol, dedicat semnificației umorului în societate, prilejuind astfel un discurs retoric preocupat de evidențierea caracterului muabil al acestei noțiuni și a naturii sale dinamice în contextul transformărilor sociale. „La fel ca arta, umorul poate înstrăina și relativiza normele după care trăim, dar le poate și consolida” (p. 163). Pendulările umorului între ură și desfătare, între veracitate și corectitudine politică îl determină pe Terry Eagleton să îmbrățișeze opinia conciliantă a lui Bahtin care prevede existența unui dualism în comedie, în carnaval, unde noul conviețuiește cu vechiul, previzibilul cu imprezizibilul, trivialul carnavalesc și actualitatea aserțiunilor lui Bahtin legate de coexistența contrariilor fiind și ideile cu care autorul conchide studiul. „Trivialul carnavalesc stă la baza creștinismului (...). Din creștinism nu lipsește niciun filon de *comédie noire*. Dumnezeu își trimite Fiul unic să ne mântuiască de chinul nostru, iar noi cum ne arătăm recunoștința? Ucigându-L! O manifestare teribilă de proaste maniere” (p. 191).

Cartea lui Terry Eagleton se apropie de specificul unei prelegeri elaborate cu argumente convingătoare, contrabalansate de o cunoaștere filosofică a domeniului, scopul fiind acela de a conferi o viziune plenară asupra umorului, aspect transpus în discursul dens, fluid și acaparator. Deși titlul studiului, care indică o tentă generalizantă, poate intriga un cititor experimentat și familiarizat cu dificultățile efectuării unei cercetări care se dorește a fi întrucâtva exhaustivă, acesta înglobează premisele unei provocări de cursă lungă căreia Terry Eagleton îi face față într-o măsură admirabilă.

Miruna Iacob
Universitatea „Transilvania” din Brașov
România

Liliana CORA FOȘALĂU, **Mihai Eminescu, Poeme. Poèmes**, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2018, 112 p.

Traducerile în limba franceză din Mihai Eminescu se îmbogățesc, cu siguranță, prin efortul Liliane Foșalău cu volumul bilingv de poeme apărut în anul 2018. Povestea lui este, după cum precizează autoarea în preambul, „și una de timp – cu un început, cu ezitări și încercări, plecări, reveniri, reușite și provocări”. Istoria traducerilor lui Eminescu în limba lui Baudelaire și Hugo începe cu Margherita Miller-Verghe, care are câteva tălmăciri publicate în diverse reviste, volume omagiale sau colective. În 1920, Nicolae Iorga și Septime Gorceix încredințează tiparului o selecție de traduceri în volumul *Anthologie de la littérature roumaine des origines au XXe siècle*, Paris, Librairie Delagrave, care vor fi preluate și publicate în volumul cu titlul *Poèmes/ Poesii* în 2000 și în 2005 (prefață, note de Petruța Spănu). Un alt traducător este I.D. Suchianu, care adoptă o translare mai liberă, dar demnă de luat în seamă. Annie Bentoiu se străduiește să alcătuiască o ediție bilingvă, Mihai Eminescu – *Cincizeci de poeme*, apărută în anul 2000, reeditată ulterior, efortul ei fiind foarte apreciat în epocă. Paul Miclău publică 57 de poezii traduse, deși efortul său suferă multe aproximări, ușor detectabile pentru specialiști. O talentată poetă și bună cunoscătoare a limbii franceze, Elisabeta Isanos, (fiica lui Eusebiu Camilar și a Magdei Isanos), încredințează tiparului 46 de poeme eminesciene traduse, destul de bine primite de critică. Următorul traducător care se încumetă să se apropie de lirica eminesciană parcurge drumul invers: din perspectiva unui nativ către limba română. Jean-Louis Courriol alege, așadar, 39 de poeme și se bucură de șapte reeditări, maniera sa de translare fiind mai liberă. Anul 1989, an centenar, aduce în atenția cunoscătorilor cele 57 de poeme traduse de profesorul Paul Miclău, texte foarte susținute de editori, deși traducerile se distanțează, uneori amendabil, de original. Volumul lui Emanoil Marcu, *Mihai Eminescu – Elegii și sonete*, apărut în două ediții, 1997 și 2015, cuprinde o selecție de 32 de poeme, reușit din perspectiva versificației, liber, pe alocuri în ceea ce privește conținutul. Anul 2018 aduce în atenția cititorilor traducerile Liliane Foșalău. Traducătoarea mărturisește că, pentru ea, imboldul de a „muta” pe Eminescu în limba lui Voltaire are la bază „fascinația”, „starea de grație” pe care a simțit-o când a „respirat în interiorul acestor poeme și, în egală măsură, convingerea că poate fi tradus în franceză, în pofida a ceea ce s-a repetat de-a lungul vremii în această privință”. Ea recunoaște că efortul ei este unul îndelungat ca timp și, desigur, cu multe provocări, efort organizat în jurul a trei direcții, versul eminescian de tinerețe, „deplinătatea” perioadei de șlefuire a armoniei eminesciene, și, în fine, substratul înalt filosofic ulterior. Redutabilă cunoscătoare a limbii franceze, (autoarea specialistă în romantismul francez- și nu numai- pe care îl predă la nivel universitar, ale cărui fibre erotice, înălțătoare, despărțite de teluric, aspirante spre pacea

eternă, le cunoaște foarte bine), alege să se aplece atât asupra poeziilor eminesciene foarte cunoscute și îndrăgite de publicul larg (*Stelele-n cer, Și dacă, Lacul, Peste vârfuri, O, rămâi*), a celor cu formă fixă care suprasolicită măiestria traducătorului (*Sunt ani la mijloc, Afară-i toamnă, Când însuși glasul, Trecur-au anii, Glossa*), cât și a celor inedite, cu substanță filosofică, alegere justificată de completarea unui portret cuprinzător al poetului (*Eterna pace, Aceași moarte, Între nouri și-ntre mare, Un Phoenix e o pasăre-n vechime, Căci eterne sunt ale lumii toate*). Nu puteau să lipsească nici mai cunoscutele *Dintre sute de catarge, Cu mâne zilele-ți adaogi, Odă – în metru antic, O, te-nsenină întuneric rece*). Sunt, așadar, 39 de poeme, selectate din numărul special al revistei „Manuscriptum”, 1, -82-, Anul XXII/1991, *Eminescu. Poezii inedite*, editor Petru Creția; din ediția îngrijită de Oxana Busuioceanu și Aurelia Dumitrașcu, apărută în anul 2000; precum și din cea a lui D. Murărașu, apărută în 2017 sub egida Academiei Române, la Fundația Națională pentru Știință și Artă, tălmăcite cu o aplecare emoțională care răzbate din fiecare vers, traducătoarea făcând efortul admirabil de a reconstrui în rime universul eminescian, fără a se distanța amendabil de substanța poetică a versurilor, așa cum au făcut-o unii dintre antecesorii săi, tributari mai mult muzicalității, desigur, obsedante, în detrimentul sensurilor mereu altele, mereu reconstituite. Cât despre succesiunea poemelor, autoarea optează pentru clasicul ordine cronologică, opțiune revelatoare în cazul unui cititor care se află la prima întâlnire cu Eminescu. Rămâne de văzut care dintre aceste întreprinderi curajoase vor trece proba timpului și, mai ales, dacă vor fi urmate de altele, contribuția provocatoare a Liliane Foșalău fiind una dintre acelea de la care se poate porni, cu siguranță, și care va ridica nivelul de la care traducătorii vor fi obligați să-și gândească viitoarele încercări.

Nicoleta Borcea
*Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
 România*

Vasile GHERHEȘ, Comunicare tactilă pentru deficienții de vedere,
 București, Eikon, 2019, 194 p.

Communication, in both its verbal and nonverbal forms, plays an essential part in people's lives. One of the first types of nonverbal communication learned is tactile communication. By means of touch, people and other species communicate, and interact with each other. Touch behaviors are considered primordial vehicles that signal elemental messages, indicating one's power, status, and dominance, as pointed out by Burgoon and Bacue in their chapter *Nonverbal Communication Skills*.

Throughout the years, scholars have focused on tactile communication, and provided taxonomies for it. Known as well as haptic communication, it has been discussed in relation to various topics, such as pedagogy, sports, business and therapy, to mention just a few. The subject has also been studied across cultures, genders and ages. Moreover, tactile communication has been approached in relation to disabled people, namely the deafblind community, being characteristic of deafblind communication. It seems that the scholars in the field make a distinction between tactile sign language, on the one hand, i.e. the traditional use of sign language, which has been studied since the 1950s by researchers such as Birdwhistell (*Kinesics and Context: Essays on Body Motion Communication*) or Edwards (*From compensation to integration: Effects of the pro-tactile movement on the sublexical structure of Tactile American Sign Language*), and, on the other hand, haptic signs, which stand for a new system of tactile signals offering environmental and interactional information to deafblind people, as pointed out by Næss (*En trangsynt erfaring*) or Bjørge, Rehder and

Øverås (*Haptic Communication: The Helen Keller National Center's American Edition of the Original Title Haptisk Kommunikasjon*), among others.

Turning to the national research in the domain, Romanian scholars have focused mainly on nonverbal communication, incorporating tactile communication but not paying attention to it as a topic per se. Regarding the deafblind and their systems of communication, only few researchers have carried out studies on such topic, referring namely to the ways in which the visually impaired interact with access technologies⁴ and the arts⁵, and providing several methods and techniques for making textbooks more accessible⁶.

Within this framework of relatively little research on tactile communication for the visually impaired in Romania, the book *Comunicare tactilă pentru deficienții de vedere [Tactile communication for the visually impaired]* by Vasile Gherheș aims to bring a meaningful contribution. Apart from presenting relevant information in the field, it highlights one of the most important problems faced by the visually impaired people in Romania, namely the lack of easily accessible physical environment, public transport and informational environment. It also draws the attention to their needs to use products and/or services autonomously.

Coherent and well-structured, the book has six chapters, followed by an extensive bibliography. Vasile Gherheș begins his book by briefly introducing the topic to the reader. He defines what blindness and visual impairment mean according to reliable sources, such as the World Health Organization, and presents the actual status of the visually impaired people in Romania. The author emphasizes their needs and the lack of their fulfilment.

Chapter 1 focuses on the role the tactile sense plays in communication, paying attention to interpersonal relations, exploration, education and orientation. First, Gherheș presents how touch varies according to different aims and locations, e.g. professional and ordinary contexts, and considers it to be an important channel for interpersonal communication. The author refers also to tactile cognition and the capacity to store tactile information in the short-term memory. Regarding the exploration of the surrounding environment, touch is essential as people can use it to identify objects rapidly and precisely, figuring out characteristics such as size, weight, shape, surface, texture, consistency, and temperature. Object detection and identification needs training since tactile exploration is sequential and involves repeated touching of the same surfaces in order to be mastered. Recurring to studies in the field, Vasile Gherheș indicates different characteristics of tactile education, as well as its flaws. The last subchapter deals with tactile orientation, i.e. people's ability to determine their position in space and the route they need to follow in order to reach particular landmarks, providing two examples, namely the white cane and the handrail. The author states clearly some regulation regarding their use.

In Chapter 2, Vasile Gherheș describes tactile writing in detail. As the tactile sense represents the only manner in which the visually impaired can read, special systems of writing have been developed. The author presents briefly the existing tactile alphabets, and turns to the most used ones, i.e. Moon and Braille. By means of visual aids, such as figures and tables, as well as exemplification, he indicates the letters, numbers, punctuation marks and abbreviations constituting both alphabets. In the case of Braille, Gherheș goes into further detail, pointing out mathematical and musical notations. He also pays attention to the Romanian Braille, emphasizing its characteristics. Based on all the details provided, a clear

⁴ M. Pădure, *Interacțiunea utilizatorului cu deficiență de vedere cu tehnologiile de acces*, "Revista Română de Interacțiune Om-Calculator", 2010, 3(1), p. 65–78.

⁵ V. Preda, *Valențele formative și compensatorii ale accesului persoanelor cu deficiențe vizuale la operele de artă din muzee*, "Psihologie. Pedagogie specială. Asistența socială", 2009, 16, p. 1–23.

⁶ M. Pădure, *Metode și tehnici de accesibilizare a manualelor și cursurilor pentru persoanele cu deficiențe de vedere*, in M. Dârdală, C. Pribeanu, A. Bândilă & D.V. Popovici (eds), "Tehnologii Informatice Inclusive ProInclusiv", 2008, p. 125–131. București: Editura Academiei de Studii Economice.

comparison can be drawn between the two systems of tactile writing. Apart from this, the author focuses also on the way communication with the deafblind is carried out. Several possibilities are presented, such as the dactilologic alphabet and the Deafblind Manual Alphabet.

To continue, Chapter 3 narrows the discussion to tactile diagrams, which convert graphic information for the visually impaired. Highly used since school and throughout their entire life, the tactile diagrams can represent maps, graphics and other types of images. By means of these, the visually impaired can tactilely explore expanded contours and surfaces to attain information similar to the one obtained by the sighted people. The author focuses on the elements of tactile diagrams, their dimensions, contents and description. He also presents various principles considered during their design and realization. In order to provide the reader with a broad picture, Vasile Gherheș illustrates tactile diagrams by several case studies, such as the story *The Three Little Pigs* in Braille, the heart anatomy and the graphite. Once again, the visual representation really shades light on the topic.

Chapter 4 draws attention to the arts for the visually impaired. First, it refers to paintings and the way these can be made accessible considering that paintings can be tactilely read as long as they are reproduced in the required format. For sake of clarification, the author makes reference to both international and national paintings, such as *The Kiss* by Gustav Klimt and *Landscape from Caransebeș* by Corneliu Baba, respectively. Then, Gherheș turns to bas-reliefs and abstract sculptures, and provides examples also for these. Apart from exemplifying, he also points out the flaws of the presented examples, as well as the principles needed to be observed for an accurate tactile reproduction.

The last two chapters of the book *Comunicare tactilă pentru deficienții de vedere [Tactile communication for the visually impaired]* by Vasile Gherheș focus on the ways the visually impaired can be informed and guided. Chapter 5 describes what tactile signage is and how it is represented, its different existing types, as well as the national and international laws regulating it. After depicting several significant tactile pictograms, the author refers to three types of tactile signage, namely Braille tactile signs, Braille information panels, which contain more information than the signs, and tactile plans and maps, which help create mental images of buildings, airports, recreation areas and, even, neighborhoods. All of them play an important role in informing and orienting a wide array of people, from the nondisabled to the visually impaired or to those who cannot read.

Finally, Chapter 6 refers to tactile paving, i.e. tactile ground surface indicators that can be both spotted visually and felt with the feet and/or cane. This provides ways of adapting buildings and urban spaces to the individual needs of disabled people. The tactile paving can vary according to its form, function, the material out of which it is made and to the places where it is placed. The author discusses various types, such as walking surface indicators and warning surfaces. He also points out a tactile system called Loges-Vet-Evolution that stands for a set of conventions and regulations regarding tactile surfaces and their significance. Finally, Gherheș presents several regulations for the setting up of tactile paving in Romania, focusing on means of transport, streets, sidewalks, hotels, and stairs.

All in all, the book *Comunicare tactilă pentru deficienții de vedere [Tactile communication for the visually impaired]* by Vasile Gherheș stands as an important contribution to the field of communication. It provides a broad picture regarding essential topics in the every-day lives of the visually impaired, from reading and education to moving in open and public spaces. It also refers to more artistic issues, such as paintings and sculptures. The visual representation and the case studies presented make the book very comprehensible. Throughout detailed descriptions, Gherheș familiarizes the reader with a current issue in the present-day society. He also seems to situate Romania and its approach to tactile communication on an international stage. In addition, the author draws attention to the existing regulations and to the need of making physical space accessible to the visually impaired and other disabled people, while suggesting better ways to do that. To conclude, *Comunicare tactilă pentru deficienții de vedere [Tactile communication for the visually impaired]* by Vasile

Gherheș is a useful resource for the specialists in the field, in particular, and for the wide public, in general. It informs on a wide array of topics, while providing suggestions about how to make both physical and informational spaces accessible to the visually impaired.

Claudia E. Stoian
Politehnica University of Timișoara
Romania

Teodora GHIVIRIGĂ, Formarea terminologiei economice în limba română, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2015, 310 p.

În dinamica actuală a lucrărilor de terminologie, volumul *Formarea terminologiei economice în limba română* se remarcă prin soliditatea argumentării și documentării, prin caracterul de actualitate a domeniului vizat și prin interpretarea datelor de limbă din mai multe unghiuri – lingvistic, cognitiv și pragmatic. Autoarea, Teodora Ghivirigă, își propune să identifice, să analizeze și să interpreteze profilul specific formării terminologiei economice în limba română atât din perspectivă istorică, cât și prin studiul calitativ și cantitativ al unui corpus format din texte de specialitate de diferite tipuri.

Lucrarea este împărțită în două părți, la care se adaugă două anexe consistente care permit accesul în laboratorul analitic al autoarei. Prima parte conține o secțiune strict teoretică, ce prezintă eșafodajul conceptual pe care se bazează partea aplicativă, precum și o a doua secțiune, ce oferă o schiță a istoricului formării terminologiei economice în limba română. Ambele se bazează pe distincția dintre terminologia afacerilor și terminologia economică propriu-zisă, fiind identificate și diferențiate trăsăturile distinctive ale celor două seturi terminologice.

Evaluarea diferitelor perspective teoretice din care poate fi abordat subiectul (Teoria Generala a Terminologiei, formulate de E. Wüster, perspectiva cognitivă propusă de M. Teresa Cabre, o mențiune a teoriei prototipurilor aplicată la terminologie de Rita Temmermann), a conceptelor și terminologiilor lor, conduce la construcția unui eșafodaj teoretic pe care se fundamentează descrierea terminologiei economice. Autoarea pornește de la ideea coșeriană că „o lingvistică realistă trebuie să țină seama nu numai de omogenitate, ci și de varietate” (Coșeriu⁷) și introduce o serie de clasificări și disociere necesare. Limbajul științific și, în cadrul acestuia, sublimbajul economic reprezintă o varietate lingvistică „specială”, ale cărei trăsături sunt date de trei tipuri de condiții, prezentate pe rând, cu referire la lucrări ale unor specialiști de prestigiu: a. lingvistice (limbă comună, limbaj științific comun, limbaje speciale și, de aici, lexicul general al științei vs. terminologia specifică unui domeniu, asocierea codului lingvistic cu coduri non-lingvistice etc.); b. pragmatice (cu variabilele domeniu, utilizatori și situație de comunicare); c. cognitive (logica organizării cunoașterii, omonimia termenului *economie* în limba română – *economy* vs *Economics* în limba engleză, ansamblul științelor economice, interrelaționate și grupate în jurul științei fundamentale – *economia politică*; distincția între economie și afaceri (*Economics* vs *Business*).

Necesitatea operării din toate aceste perspective este justificată de autoare, care afirmă că studiul terminologic, înțeles ca o descriere de ansamblu a unei terminologii, „nu poate ignora specificul obiectului și tipul de cunoaștere, evoluția internă a domeniului,

⁷ Eugeniu Coșeriu, *Prelegeri și conferințe*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, XXXIII, 1992–1993, Seria A. Lingvistică, Iași, 1994.

poziția sa în relație cu domeniile conexe” (p. 73). Aplecarea asupra terminologiei economice permite delimitarea riguroasă a domeniului (economie politică) în vederea selectării corpusului, permițând astfel și utilizarea unui material lingvistic variat, ce include articole publicate în reviste științifice de profil, eseuri de popularizare etc., dar și periodizarea logică a acestui material.

Subcapitolul dedicat conceptului de termen propune trecerea în revistă a contribuțiilor majore la conturarea terminologiei actuale ca disciplină aflată încă în proces de autodefinire (considerată fie o formă a lingvisticii aplicate, fie o disciplină distinctă aflată la intersecția mai multor științe). Termenul însuși de terminologie acoperă mai multe accepțiuni, cea de terminologie înțeleasă ca metaterminologie, cea de terminografie, cu o metodologie specifică (asociată/ asociabilă „lexicologiei/lexicografiei specializate”), dar și cea mai familiară cititorului, de set de unități lingvistice care desemnează concepte specifice unui anume domeniu al activității sau cunoașterii umane.

Secțiunea a doua a primei părți se concentrează tocmai pe studiul unui astfel de set. Este reluată distincția dintre economie și economie politică (principala componentă teoretico-metodologică pentru grupul științelor economice) pe de o parte, și domeniul afaceri (sfera de aplicare a teoriei economice, având un caracter preponderent tehnic) pe de alta. Se constată modelul predominant de formare secundară a termenilor economici (împrumutul semnificativului odată cu conceptul) și se menționează situația ironică ce a dus la redactarea principalelor contribuții românești în domeniul economic în alte limbi decât româna. Un scurt istoric al dezvoltării economiei ca știință pe teritoriul României este necesară de vreme ce formarea terminologiei, după cum afirmă autoarea (p. 247), trebuie pusă în legătură nu numai cu disciplinele economice de la nivel academic, ci și cu activitatea practică. Se insistă, în mod justificat, asupra evoluției învățământului economic românesc (începuturile având ca ani de referință anii 1818 – începuturile predării economiei în limba română la Școala Sfântul Sava din București, 1827 – introducerea la Școala Națională de la Iași a unor noțiuni de bază de economie și contabilitate, 1835 – cursul de economie de la Academia Mihăileană), acordându-i-se perioadei interbelice importanța cuvenită și păstrând o tăcere semnificativă asupra economiei socialiste din perioada de după al doilea război mondial și până în decembrie 1989 și a terminologiei acesteia.

Partea a doua se concentrează pe prezentarea și interpretarea materialului lingvistic din corpus. Schemele teoretice privind modalitățile de formare a termenilor noi determină în mare măsură structura acestei părți: formarea terminologiei din perioada de început și formarea termenilor în perioada actuală sunt tratate în capitole separate. Se constată că mijloacele interne de formare sunt mai active azi decât în perioada de început, iar engleza depășește procentual franceza în privința împrumuturilor. Autoarea identifică o discrepanță între dezideratele unei terminologii „ideale” – concizie, acuratețe, motivare (de ordin secund), monosemie, capacitatea de a produce noi forme prin derivare – și numeroasele „fisuri” ale terminologiei economice, atât în trecut, cât și în prezent. Nu mai puțin criticabile sunt considerate definițiile care au, teoretic, rolul de a preciza conținutul semantic al conceptului desemnat prin termen. Pentru a le putea aborda pe acestea din urmă, autoarea se apleacă cu minuție asupra tipologiei definiționale, pentru a oferi apoi analize ilustrative ale definițiilor pentru termenii *capital*, *concurență*, *plusvaloare*, *preț* și *șomaj*. În urma analizei micro-discursurilor definiționale ale acestor termeni, se propune și o posibilă explicație, de găsit pe de o parte în poziția epistemologică a științelor economice aflate în strânsă legătură cu doctrinele politice, precum și cu orientările unei epoci date, iar pe de alta, și de o metodologie insuficient dezvoltată de elaborare a definiției terminologice, pentru care există actualmente modele mai fiabile, semnificativ formalizate.

În ultima secțiune a părții a doua, „Terminologia economică din perspectiva traducerii”, discutarea terminologiei se face în context (lingvistic), avându-se în vedere și

trăsăturile care construiesc identitatea stilului științific, cu „reducerea la minimum a funcțiilor altele decât cea referențială și metalingvistică” (p. 190). Studiul de caz se centrează asupra operei economistului englez John Maynard Keynes (1893–1946) și privește modul în care termenii-cheie ai teoriei keynesiste sunt echivalați în lucrările academice românești consacrate acestuia înainte și după 1989, precum și în traducerea din limba engleză, în 1970, a lucrării fundamentale a economistului englez, *The General Theory of Development, Interest and Money* (1936)⁸, al cărei text este o „asociere de limbaj specializat prins în țesătura unui vocabular comun care îi reduce caracterul formal” (p. 247). Analiza se face atât la nivelul termenilor științifici propriu-ziși (în principal *propensiunea spre consum/investiții* și variantele acestor termeni), cât și al discursului.

Dacă începutul formării terminologiei economice românești se caracteriza prin „import” terminologic, același lucru se petrece și azi, dar motivele și efectele sunt diferite. Este vorba, astăzi, pe de o parte, de dinamica domeniului, care înglobează noi subdomenii, unele dintre ele interdisciplinare, tinzând spre configurarea unei terminologii proprii și, pe de alta, de evoluția rapidă a domeniului în contextul globalizării și informatizării. Preponderența împrumuturilor din engleză, cu o adaptare din ce în ce mai redusă datorită cunoașterii – fie și parțiale – a acestei limbi de tot mai mulți români, lipsa unui acord general asupra unor definiții și prezența unor așa-numiți „prieteni falși” sunt surse de imprecizie identificate de autoare, care nu își suprimă pornirea spre prescriptivism, firească atunci când este vorba nu de impunerea agresivă a unor norme, ci de strategii de armonizare, esențiale pentru crearea unui instrument adecvat de comunicare profesională.

Demersul teoretic este susținut de exemplificări care facilitează înțelegerea poziției autoarei, care face, pe rând, referire la diferite aspecte ale retoricii discursului științific, precum voalarea discursului prin exces terminologic, la dificultățile discursului definițional, la condiționarea culturală a structurilor conceptuale, la variabilitatea la nivel conceptual și consecințele acesteia, în special în direcția încărcării ideologice a definiției și, în consecință, a termenilor. Analiza întreprinsă nu are – și nici nu își propune să aibă – un caracter exhaustiv, ci, mai curând, unul exemplar, astfel încât, prin modelul de abordare pe care îl oferă, să poată constitui baza pentru eventuale aplicări ulterioare. Volumul de față se remarcă nu numai prin construirea unui model metodologic de identificare și analiză a terminologiei unui domeniu în dinamica sa, ci și prin varietatea informațională, prin îmbinarea abordării strict lingvistice cu cea cognitivă și pragmatică, cea terminologică propriu-zisă și cea a teoriei și practicii traducerii. Dincolo de unele situații unde discursul autoarei ar putea fi considerat încărcat și cu un grad de comunicabilitate mai redus, volumul *Formarea terminologiei economice în limba română* al Teodorei Ghivirigă compensează prin abordarea integrativă și practic-aplicabilă a formării terminologiei în limba română.

Rodica Albu

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
România

Emanuela ILIE, **Corpuri, exiluri, terapii**, Iași, Editura „Cartea Românească Educațional”, 2020, 232 p.

Emanuela Ilie’s recent book, *Corpuri, exiluri, terapii* [Bodies, exiles, therapies] (Iași, Romanian Educational Book Publishing House, 2020), is an intriguing study dedicated to a

⁸ G.M. Keynes, *Teoria generală a folosirii mîinii de lucru, a dobînzii și a banilor*, Editura Științifică, București, 1970.

rather avoided subject: representations of the feminine body in diaries written by women. In fact, it mixes several complementary approaches such as gender studies, sociology, anthropology, literary criticism and diarism, using an impressive bibliography.

Nonetheless, *Corpuri, exiluri, terapii* [Bodies, exiles, therapies] is not a feminist book in terms of developing an ideology. It just analyzes some recent works dealing with sexuality, disease, old age and exile. Already common in Western academic debate, such a theme is somehow new in Romania, where similar studies are recent and rare.

When dealing with such problems related to the feminine body and the relationship between body, identity and text, Emanuela Ilie challenges a whole conservative and misogynistic tradition since Romanian literature has rarely dared describe and interrogate such sensitive aspects such as one's own body. Especially when it comes to women. As the author herself claims in the introduction of the book, she tried to describe some relevant feminine experiences found in the works of recent Romanian writers and artists. Yet, she had to deal with communist and post-communist memorial discourses trying to compare different angles of mirroring own body in literature.

Having as a starting point the idea that women live specific experiences unavailable to men (such as pregnancy, abortion, giving birth, confinement, lactation, menstrual cycle, menopause), Emanuela Ilie identifies features of an exclusive feminine writing. In her opinion, they generate a peculiar sensitivity, which, in turn, may lead to a specific literature. Such a distinction between masculine and feminine experiences explains the focus on significant representations of the body. The real suggestion is that there exists a special carnation of texts written by women who took the liberty of revealing the dark side of their body and the whole world of emotions that sexuality, illness and aging generate.

In a world obsessed with perfection, where body is no longer an appendix, but a central element in our identity, recent literature started offering an increasing attention to corporality and aspects of the feminine body. When compared to masculine representations, they can be described in terms of *genus proximus* and *specific difference*. That is why the book aims at underlining the importance of such a feminine (not feminist!) literature which should be given credit and accepted as an alternative to masculine approaches of the feminine body.

It is also worth mentioning that the book is neither a manifest dedicated to a certain minority, nor a disrespectful act against academic tradition. As the author warns us, it merely speaks out the strong belief that literature dedicated to feminine traumatized corporality is not marginal. It challenges us to reconsider our expectations on literature and it invites us to set our minds free and accept that there could be a fascinating world in the works of female writers talking about themselves and about their traumatic experiences.

The first chapter is dedicated to feminine experiences during the communist regime and especially to *trauma*. In a world that considered sexuality vulgar and tried to integrate women into the working class making no difference between them and men, it was a really harsh being yourself. Women were forced to work shoulder by shoulder with men and to give birth to children, whether they wanted or not. Cruel laws forced them to desperate acts as abortion or suicide. Thousands of women were arrested or died trying to get rid of unwanted babies. That is why, Emanuela Ilie investigates several books dedicated to such traumatic experiences. Her conclusion is that abortion must be considered a kind of personal revolt against the oppressive communist system. Refusing to do bring children to live, according to the law, was, in fact, a dangerous choice proving courage and dignity. If nobody could officially write about that before 1989, some writers broke the taboo and started describing their experiences in order to save the memory of that horrifying period. A period

when people were no longer people were treated as mere flesh. Especially women, whose mission was to work and gave birth to as many children as possible. Nobody cared if they suffered, nobody seemed to remember that they were human beings.

The second chapter, called *Cancer, my love*, deals with a different type of trauma which affects both body and soul: *cancer*. Accepting Susan Sontag's suggestion that "Illness itself turns into a metaphor", Emanuela Ilie claims that sufferings stimulate creation, being embodied into motivational or fictional discourses. She only chooses to deal with the latter category, considered more subtle and appealing. That is why one can find here several ravishing analyses of similar cases of women suffering from cancer and trying to face their illnesses by means of diaries and literature. Brave women who descended into Inferno and struggled to get back alive. Women who found an ally into diaries and memories. Some die, some survive, but their literature stands still as a strong witness for all their sufferings. These *cancer narratives* (as Ilie defines them) follow a similar pattern which involves several steps such as denying the illness, accepting the challenge, fighting against it. Strangely, some authors consider it a blessing since it changed their lives, helping them understand what really matters. Chris Simion-Mercurian, for example, falls in love with her new body when she sees herself into the mirror after undertaking chemotherapy. Yet, the most ravishing diary confession is *Cancer, my love*, written by Mioara Grigore. Mother of five kids, she suddenly discovers a severe form of cancer which forces her to dramatic changes in her daily routine. Taken care by a fully-dedicated husband and by her children, she lives the revelation of divine love, which helps her survive. Her diary is, in fact, the untold story of many women defeated by cancer. Though she finally dies, her book equals a victory because she converts pain and despair into hope and love.

If the previous chapter was dark & elevating at the same time, the third one is even more interesting since it refers to women who described their personal understanding of getting old. It is not only about seeing your own body getting ugly, but also a problem of accepting a fact: getting old does not only affect the flesh, but also the mind. Taking into account relevant theoretic ideas belonging to specialists such as Susan Sontag, Gloria Steinem, Jean Améry and many others, Emanuela Ilie illustrates the way in which Antoaneta Ralian, Angela Marinescu, Nina Cassian, Lucia Apolzan, Amelia Pavel and other iconic writers describe their own perception of getting old. They become *text-women* converting personal drama into quality literature. Yet, the most relevant examples are provided by Vera Călin (USA), Gabriela Melinescu (Sweden) and Mariana Șora (Germany). Why? Because they are not only faced with the natural problem of getting old, but also live into exile, which makes their lives even more difficult. Never fully integrated into their new cultural, religious and economic families/countries, they feel a double pressure which gives their texts a special tension.

Nonetheless, *Corpuri, exiluri, terapii* [Bodies, exiles, therapies] could have included some other trauma such as domestic violence, rape or accidents. There are enough significant texts published in the latest years talking about their impact on body and mind at the same time. Unfortunately, Romanian society keeps providing us a large number of prejudices that continue to affect our lives, no matter if we are men or women, young or old, rich or poor.

Taking into account some of the most significant academic trends in European and North-American philological studies, Emanuela Ilie integrates them into her book as relevant and persuading instruments for better understanding Romanian post-communist literature written by women. It is, in fact, a necessary methodological upgrade for all those who want to better understand what happened a few decades ago and how personal experiences related

to corporality converted into literary texts embodying not only sufferings and death, but also a hope that fictional discourses could save one's own identity or even life.

For me, it is a comprehensive book that enlarges the number of possibilities to approach contemporary confession literature. It also reduces the gap between local and global studies dedicated to such a generous problem such as literary representations of the feminine body. *Corpuri, exiluri, terapii* [Bodies, exiles, therapies] proves that books can be written by both mind and heart: "From a certain age on, body knows more. Painfully more".

Adrian Jicu

"Vasile Alecsandri" University of Bacău
Romania

Michèle MATTUSCH (Hg.), **Kulturelles Gedächtnis – Ästhetisches Erinnern**, Berlin, Frank & Timme, 2018, 600 S.

Unter diesem Namen versammelt die Herausgeberin im Forum: Rumänien 17 Beiträge mit dem erklärten Vorhaben, ein Bild über „Erinnern und Gedächtnis in Rumänien“ abzuzeichnen. Das Buch ist das Ergebnis des gleichnamigen Projektes an der Humboldt Universität (S. 4), das nachzuzeichnen versucht, welche Formen die Wahrnehmung der Vergangenheit nach der posttotalitären Periode in Rumänien findet und welche Formen das nationale Selbstbild in verschiedenen Zeitabständen annimmt (S. 18).

Der bei Frank & Timme erschienene Band ist in 4 Kapiteln eingeteilt, von denen zwei den Schwerpunkt Literatur haben (*Vom Trauma zum Text, Der Roman der Memoria* [From Trauma to Text. The Novel of Memory]), eins Literatur und Film (*Zwischen Literatur und Film* [Between literature and Film]), und das vierte bildende Künste (*Über Denkmäler – und die Künste* [About Monuments and Arts]).

Als Einstieg in das Thema setzt sich Michèle Mattusch, ausgehend vom Erinnern in Mihai Eminescus Werk, mit Erinnerungskonzepten, Erinnern und Gedächtnis in Rumänien und in der Rumänischen Literatur und Kunst.

Das erste Kapitel beginnt mit Dumitru Tucans Aufsatz *Traumatisches Gedächtnis und Testimonialliteratur* [Traumatic Memory and Witness Literature], in dem sich der Autor mit der infolge des Holocausts, der sowjetischer Gulags und der kommunistischen Gefängnissen nach 1945 entstandenen Traumliteratur auseinandersetzt. Als bedeutende Repräsentanten dieser Literatur werden David Russet, Jewghenij Solschenizyn, Jewghenija Ginsburg aber auch die rumänischen Autorinnen und Autoren Anni Samueli, Lena Costante erwähnt. Der Autor versucht den Weg von der individuellen Erfahrung zum kollektiven Gedächtnis nachzuvollziehen.

Es folgt *Das polyphone Gedächtnis – Stimmen Perspektiven und Blickwinkel über die traumatisierende Vergangen* [The Polyphonic Memory – Voices, Perspectives and Views of the Traumatizing Past] von Tatiana Ciocoi, in dem die Autorin die Vielfalt der Erinnerungen im Zusammenhang mit gleichen Erscheinungen feststellt. Indem sie sich auf die Wahrnehmung der stalinistischen Diktatur in den Werken von Swetlana Alexijewitch, Arhip Ciubotaru, Ion Druță, Serafim Saka, Aureliu Busuioc und Nicolae Dabija konzentriert, beobachtet sie, wie sich sowohl das private Erinnern, als auch das kollektive Erfahren unterscheiden und begründet warum.

In *Orbitor – oder die integrative Kraft der Memoria* [Orbitor – or the integrative Power of the Memories] setzt sich Valeriu Stancu mit Mircea Cărtărescus Trilogie aus der Perspektive des traumatischen Gedächtnisses auf kultureller Ebene und als 'persönliches' Erinnern auseinander.

Sorin Alexandrescu schreibt in *Das Gedächtnis als Bühne (nach dem Besuch einer Theatervorstellung von Gavril Pinte)* [*Memory as a Stage (after attending a Theater Performance by Gavril Pinte)*] über Gavril Pintes Theaterstück *Cei ce nu uită* [*The ones who don't forget*] (Die, die nicht vergessen) und der Inszenierung von 2013, in der die Zuschauer Zugang zur Bühne haben und so Zeugen von Folter und Mord in einem stalinistischen Gulag werden. Der Autor meint, dass dadurch, dass sich der wirkliche Ort und die Bühne überkreuzen, die Zuschauer Medium des Gedächtnisses werden.

Edith Ottshofski setzt sich in *Oskar Pastior und die 'leise Stimme der Mnemosyne'* [*Oskar Pastior and the 'quiet Voice of Mnemosyne'*] mit Pastiors Gedicht *abschränkung ißt wegweiser* [*barriere at signpost*] (1987) im Zusammenhang mit der Deportation der Rumäniendeutschen nach dem zweiten Weltkrieg und mit dem damit verbundenen Motiv der Schuld und Unschuld auseinander.

Das Kapitel *Der Roman der Memoria* [*The novel of the memoria*] umfasst fünf Aufsätze über die Romane der 1980er Autorengeneration und über die postkommunistische Prosa.

Doris Mironescu gibt einen Überblick über die rumänischen Autoren, die nach der Jahrtausendwende über historische Themenschreiben. Der Beitrag *Mit Blick auf die Romantik. Postkanonisches Gedächtnis im Roman der Jahrtausendwende* [*With Regard to Romanticism. Post-Canonical Memory in the Novel of the Millennium*] beschreibt die Romane von Filip Florian, Florina Ilis, Ioana Pârvulescu, Răzvan Rădulescu, Doina Ruști und Simona Sora als Modelle des kulturellen Gedächtnisses.

Mit dem Postkommunistischen Roman setzt sich auch Florin Oprescu Beitrag *Das Gedächtnis der Macht – die Macht des Gedächtnisses im rumänischen postkommunistischen Roman* [*The Memory of Power – the Power of Memory in the Romanian post-communist Novel*] auseinander. Oprescu schreibt über das Verhältnis zwischen Literatur und Geschichte, wobei er in letzterer einen Ersatz für die manipulierte Geschichte sieht. Über die persönlichen Geschichten aus den Romanen von Ovidiu Nimigean, Răzvan Radulescu, Gheorghe Crăciun, Petru Cimpoeșu, Herta Müller, Radu Aldulescu, Horia Ursu, Norman Manea, Cristian Teodorescu, Dan Lungu oder Mircea Cărtărescu könne man die neuere Geschichte rekonstruieren und den historischen Verfälschungen gegenarbeiten.

Andreea Mironescu untersucht in *Konfigurationen des kulturellen Gedächtnisses im postkommunistischen rumänischen Roman* [*Configurations of Cultural Memory in the post-communist Romanian Novel*] das ästhetische Erinnern. Sie bezieht sich auf die rumänische Literatur nach 1989 ausgehend von Jauss' Identifikationsmodi der Lektüre und den fiktionalen Gedächtnismodi von Erll. Sie schreibt über vier Arten der Lektüre der Vergangenheit: mythisch, erfahrungsbezogen, antagonistisch und reflexiv. In ihrer Studie bezieht sie die Werke von Radu Aldulescu, Mircea Cărtărescu, Florina Ilis, Dan Lungu und Varujan Vosganian ein.

Carmen Mușat widmet sich in ihrem Aufsatz *Identität und kulturelles Gedächtnis in der Prosa der Generation der 1980er Jahre* [*Identity and Cultural Memory in the Prose of the 1980s Generation*] der Generation der Autoren, die sich nach 1989 mit dem sozialistischen Alltag auseinandersetzen, und gelebte Geschichte schreiben. Die Werke, die sie untersucht, sind Gheorghe Crăciuns *Puppa Russa*, Constantin Stans *Gde Buharest*, Alexandru Vlads *Ploile amare* [*Bitter Rains*] und Daniel Vighis *Trilogia Corso* [*The Corso Trilogy*].

Michèle Mattuschsch ließt das zweite Kapitel mit ihrem Aufsatz *Wie die Stimmung Geschichte(n) formt und das Gedächtnis prägt. Die Retroromane von Ioana Parvulescu* [*How Mood shapes Story (s) and Forms the memory. Ioana Parvulescu's Retro Novels by*] ab. Hier untersucht sie die nach der Jahrtausendwende entstandenen Werke von Ioana Pârvulescu, in denen die Schriftstellerin die rumänische Moderne und das 19. Jahrhundert

thematisiert. Mit Retroroman nennt Mattusch die neue Form des Geschichtsromans nach der Jahrtausendwende.

Das dritte Kapitel versammelt Beiträge, die sich mit der Beziehung zwischen Literatur und Film auseinandersetzen.

Iulia Dondorici thematisiert die Bevölkerungspolitik in ihrem Beitrag *‘Lasst uns nie mehr darüber sprechen’ – Das Gedächtnis des weiblichen Körpers im Spiegel von Literatur und Film (1990–2010)* [*‘Let’s never talk about it again’ – The Memory of the Female Body in the Mirror of Literature and Film (1990–2010).*]. Der weibliche Körper steht in den von ihr untersuchten Werken als Symbol für die politische Gewalt und die dadurch ausgelösten Traumata. Es handelt sich von den Autorinnen Gabriela Adameșteanu, Ana Maria Sandu und Carmen Francesca Banciu, und von Cristian Mungiu Film *4 luni, 3 săptămâni și 2 zile* [*4 Months, 3 Weeks and 2 Days*].

Heidi Flagner spricht in ihrem Beitrag *Filmische Narrative der Aufarbeitung in Rumänien* [*Film Narratives on Dealing with the Romanian Past*] über die drei unterschiedlichen Arten, in denen der rumänische Film nach 1989 mit der Vergangenheit umgeht. Zur ersten Kategorie zählt sie die Filme von Alexandru Vaida, Dan Pița und Mircea Veroiu, die in einer symbolischen und pathetischen Art mit der Ceaușescu Diktatur abrechnen. Nae Caramfils Komödien würden eine nächste Kategorie ausmachen, die nostalgisch den vergangenen Alltag darstellen. Die neueste Art der Aufarbeitung der Vergangenheit ist die distanzierte, realistische Darstellung des Alltags in den Filmen der neuen Welle, die die dritte Kategorie ausmachen.

Mit der filmischen Aufarbeitung der Vergangenheit setzt sich auch Anke Pfeiffers Beitrag *Vermittlung autobiographischer Rekonstruktionen. Fiktive Lebenserinnerungen in den Filmen Medalia de onoare und Sunt o babă comunistă* [*Mediation of Autobiographical Reconstructions. Fictional Life Memories in the films ‘The Medal of Honour’ and ‘I am a Communist Old Woman’*] auseinander, von denen sie behauptet, sie würden die Zuschauer zu einer Wertedebatte provozieren.

Im letzten Kapitel des Bandes sind Beiträge über die bildende Kunst als Art der Erinnerung aufgeführt.

Claudia Florentina Dobre beschäftigt sich in ihrem Aufsatz *Die Reste der Vergangenheit. Kommunistische Denkmäler zwischen Instrumentalisierung und Vergessen* [*The Remains of the Past. Communist Monuments between Instrumentalization and Oblivion*] mit der Struktur der zwischen 1945 bis in die Gegenwart errichteten politischen Denkmäler, in denen sie eine Art der totalitären Gedächtniskontrolle sieht. Denkmäler von Soldaten, politischen Führerfiguren, Widerstandskämpfern, oder vom neuen Menschen sollen sowohl das gemeinsame Gedächtnis als auch das individuelle Erinnern prägen. Mit einer Pause zwischen 1990–2000 sei es immer wieder die Politik diejenige gewesen, die die Gedächtnisformung übernommen hat.

Nikoleta Șerban begrenzt ihre Untersuchung von Denkmälern auf die postkommunistische Periode und den Raum Bukarest. Ihr Beitrag *Denkmäler für Persönlichkeiten aus Geschichte und Politik im öffentlichen Raum Bukarests am Ende des kommunistischen Regimes* [*Monuments to Personalities from History and Politics in Bucharest’s Public Space at the End of the Communist Regime*] konzentriert sich auf die Anlässe der Errichtung und Restaurierung politischer Denkmäler und auf die jeweiligen Einweihungsfeiern.

Zwei Bukarester Stadtviertel sind das Untersuchungsthema des Beitrags *Bekanntes und Anonymes in der Bukarester Topographie* [*Known and Anonymous in Bucharest’s Topography*] von Elena-Despina Naghi. Die Autorin entwirft eine Lokalgeschichte anhand von oralen Erzählungen, Straßennamen, Gedenkhäusern, Denkmälern und Texten, die sie urbanes Erinnern bezeichnet.

Bernhard Böttcher zeichnet in seinem Beitrag *Kriegerdenkmäler deutsche Minderheit im Banat und in Siebenbürgen – Gedenken in schwieriger Erinnerungslandschaft, Vorbild für das Zeitalter des Gedenkens?* [*War Monuments of the German Minority in Banat and Transylvania – Remembrance in a Difficult Landscape of Commemoration, Row Model for the Age of Remembrance?*] die Entstehung und Bedeutung dieser Denkmäler nach und versucht, ihre damalige Rolle als Stärkung der Jugend und die heutige Rolle als Opfergedenken auszuarbeiten.

Valeriu Stancu schreibt über das Bukarester Holocaust Mahnmahl, das erkundet werden sollte. Sein Beitrag *Das Gedächtnis als Reflexion und Teilhabe. Über das Holocaust Mahnmahl von Bukarest* [*The Memory as Reflection and Participation. About the Bucharest Holocaust Memorial*] lädt die Besucher ein, sich auf das Denkmal, das Trauma und Angedenken darstellt, reflexiv einzulassen.

In dem Beitrag *Gedenkstätte für die Opfer des Kommunismus und den Widerstand in Sighetu Marmatiei und das Holocaust Mahnmahl in Bukarest (ein mediatischer Vergleich)* [*Memorial to the Victims of Communism and Resistance in Sighetu Marmatiei and the Holocaust Memorial in Bucharest (a Media Comparison)*] spricht Ingrid Baltag über die Entstehung, Funktion und Wirkung der beiden Gedenkstätten.

Michèle Mattuschs Beitrag *Kunst auf Zeit oder gegen das Monumentale. Ioana Ciocans Proiect 1990* [*Temporal Art or against the Monumental. Ioana Ciocans Proiect 1990*] schließt den Band ab. Es sind Überlegungen zum zeitbegrenzten Projekt einer Gruppe junger Künstler, die auf dem leer stehenden Sockel des Bukarester Lenindenkmals zwischen 2010 und 2014 mit verschiedenen Skulpturen, Installationen, Objekten und Performances mit dem Ziel der Aufarbeitung und Hinterfragung der Vergangenheit besetzten.

Durch die Auswahl der Beiträge zeigt Michèle Mattusch, dass in Rumänien die vertrauenswürdigste Darstellung der Gegenwartsgeschichte aus der Zusammenführung von individuellem Erinnern an das persönlich Erlebte besteht.

Ioana Andrea Diaconu
*Transilvania Universităţii Braşov,
Rumänien*

Octavio PAZ, Copiii mlaştinii: poezia modernă de la romantism la avangardă, traducere și prefață de Rodica Grigore, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2017, 202 p.

Volumul eseistic semnat de Octavio Paz, într-o traducere târzie, dar prețioasă pentru publicul român, are la bază conferințele despre poezia modernă, pe care poetul mexican, titular al catedrei Charles Eliot Norton, de la Universitatea Harvard, le-a ținut între anii 1971–1972. Compoziția cărții urmează, așadar, logica unor prelegeri: șase capitole variind tematic în jurul relației dintre modernitatea poetică și concepția socială asupra timpului, dintre care ultimul, *Închiderea cercului*, se diferențiază prin trei ramificații ideatice. Ca o confesiune, autorul își asumă în mod declarat o poziție „părtinitoare”, resortul investigației sale critice fiind reflecția asupra condiției poeziei moderne hispano-americane, în sialul căreia se situează propria poezie. De altfel, optica poetului dirijează expunerea eseistului, încât seriozitatea studiului se articulează cu pregnanța stilului unui scriitor care privește peste umăr. Proiectat ca un amplu răspuns la întrebarea lansată în prefață: „cum comunică poemele?”, volumul avansează definiția poeziei implicit subversive: „Este produsul unei istorii și al unei societăți bine definite, însă modul lui istoric de existență este contradictoriu.

Poemul este un mijloc ce produce anti-istorie” (p. 23) și identifică punctul tematic nodal, de „convergență”, același indiferent de opțiunile estetice: „răspunsul necesar și conștiința disputei existente între societate și poezie au reprezentat tema centrală, adesea secretă, a poeziei începând cu perioada romantică” (p. 23). Prin urmare, prefacerile poeziei sunt condiționate de cursul istoriei, în sensul în care acesta e capabil să creeze tensiuni ideatice.

Capitolul prim, *O tradiție împotriva ei înseși*, subliniază ambivalența vocației critice ca semn distinctiv al modernității artistice: „o pasiune critică. [...] O pasiune amețitoare, câtă vreme culminează în negarea de sine; modernitatea este un fel de autodistrugere creatoare” (p. 29). Autorul nuanțează cu pătrundere idei care tind să se anchilozeze semantic, în momentul în care sunt puse în mod nereflectat în circulație, precum căutarea originalității operei de artă sau profilarea singularității scriitorului: „Suntem cuceritori de ceea ce e nou nu datorită elementului inedit, ci a diferenței pe care o aduce. Această diferență e o negare – cuțitul care taie timpul în două: înainte și acum” (p. 29). Modernitatea estetică nu a însemnat o căutare în sine a inovației, căci a inova era echivalent cu a respinge atât trecutul imediat, așadar dominant, cât și civilizația modernă care se contura. Noutatea reprezenta, în definitiv, modul de a privi un trecut suficient de îndepărtat încât să își piardă orice sens originar. Forme primitive sau populare de artă au fost investite cu o sensibilitate și o estetică radical diferite. Imperativul schimbării a modificat, însă, percepția temporalității exprimată prin sentimentul accelerării istoriei. Prin sintagma contradictorie „tradiție modernă” eseistul înțelege „condiția dramatică a civilizației noastre, care își caută bazele nu în trecut sau în vreun principiu imuabil, ci în schimbare” (p. 33). Dacă modernitatea a fost o epocă culturală, și nu o simplă reacție artistică, acest fapt se datorează perpetuării unei logici paradoxale a creației, și anume aceea a rupturii și a transformării.

Dar perspectiva asupra timpului, clar formulată sau vag intuită de către contemporani, traduce o concepție ontologică specifică societății moderne și modul în care aceasta se raportează la sistemele axiologice anterioare. Urmând această direcție, capitolul *Revolta viitorului* confruntă finitudinea timpului modern, ireversibil, cu eternitatea creștinismului, rezultând, pe fundalul dezacordului dintre rațiune și revelație, conceptul eminentemente occidental de modernitate. Însă colapsul sistemelor metafizice întemeiate pe rațiune, ca unic fundament, este cauzat tocmai de absolutizarea acestei rațiuni care ajunge să funcționeze autocritic. Paz susține că „rațiunea aspiră la unitate, dar, [...] dacă unitatea devine reflexivă, ea devine alta: se percepe pe sine ca alteritate. Situându-se de partea rațiunii, Occidentul s-a condamnat să fie mereu altul și să se perpetueze doar prin autonegarea constantă” (p. 49). Astfel se ajunge la ceea ce eseistul numește, fără a masca ironia, revolta viitorului: „Omul modern este împins spre viitor cu aceeași violență cu care creștinii erau mânați spre paradis sau infern” (p. 53). Respingând concepția creștină despre prezentul etern precedat de o judecată finală, modernii îi contrapun ideea unui viitor etern, în afara istoriei. Noțiunile temporale devin, într-un anumit sens, interșanjabile.

Preluată dintr-un vers al poemului *Le Christ aux Oliviers*, de Nerval, sintagma „Copiii de lut”, care inspiră și titlul volumului, rezumă, în cel de-al treilea capitol, religiozitatea nereligioasă a poezilor romantici, cu precădere englezi și germani. „Aceste două experiențe, creștinismul lipsit de Dumnezeu și creștinismul păgân, au fost elementele de bază ale poeziei și literaturii occidentale în general, începând cu epoca romantică” (p. 71), susține autorul. În momentul în care poezia și-a arogat atributele religiei și funcțiile cunoașterii, poezii și-au construit mitologii personale folosind concepții și imagini religioase sau filozofice. Dar „credința comună”, în ciuda diversității de creație a unor poeți precum Wordsworth, Coleridge, Blake, Hölderlin, Jean Paul, Novalis, este exprimată de analogie, sistem de corespondențe între toate nivelele ontologice. Când pasiunea revoluționară a poeziei și-a arătat reversul, imaginația poezilor a oferit o replică viziunii societale bazate pe rațiune: „Poezia este *cealaltă* coerență, construită nu din rațiune, ci din ritmuri. Și există un moment când corespondența este distrusă; e o disonanță care în poem e numită „ironie”, iar

în viața reală, «mortalitate». Poezia modernă înseamnă conștiința acestei disonanțe în cadrul analogiei” (p. 76).

Ideii privitoare la relația dintre analogie și ironie îi este alocat întreg capitolul următor. Indisociabilă ritmului, viziunea analogică a lumii s-a reflectat prozodic, iar echivalența universului cu textul, ca sistem de semne, devine inevitabilă. Exemplul central este concepția poetică a lui Baudelaire: „Ea constă în înțelegerea universului ca limbaj specific, ca scriere. Dar un limbaj aflat în schimbare și mișcare neconținută” (p. 88). Simultaneitatea transformărilor culminează cu senzația vertijului, iar poetul care face din această conștiință a vidului obiectul poeziei sale este Mallarmé: „În inima analogiei se află vidul: multitudinea textelor înseamnă că nu există vreun text original. În acest gol, realitatea lumii și sensul limbii se contopesc și dispar” (p. 89). Analogia dă impresia că haosul nu e decât incapacitatea de a percepe unitatea sau logica corespondențelor. Astfel, mai mult decât o metodă de compoziție, aceasta este o explicație existențială care a jucat, până la un anumit punct, rolul unui crez. Conform autorului, „poetica analogiei putea să apară doar într-o societate bazată pe critică și devorată de aceasta” (p. 90–91), ca o ultimă redută împotriva dezintegrării. Ambivalența modernității se lasă citită și în această coexistență contradictorie a viziunii analogice despre lume cu realitatea obsedantă a morții: „Analogia transformă ironia într-o altă variantă a evantaiului similitudinilor, însă ironia îl rupe în două. Ironia e rana prin care analogia sângerează de moarte; este excepția, accidentul fatal (în dublul înțeles al termenului: necesar și mortal)” (p. 91). Paz își continuă extrem de sugestiv șirul metaforelor: „Ironia arată că, dacă universul este o scriere, fiecare traducere a acesteia e diferită, și că întregul concert al corespondențelor e o hărmălaie demnă de Babel. Cuvântul poetic sfârșește în urlat sau în tăcere: ironia nu este cuvânt sau vorbire, ci revers al cuvântului, incomunicare” (p. 91). Poetului modern îi mai este accesibilă doar o cunoaștere negativă, la întâlnirea simulacriului de unitate cu grimasele morții.

Capitolul al cincilea, *Traducere și metaforă*, urmărește condiția poeziei moderne spaniole de imitație sterilă a modelelor franceze. Autorul consideră că nu a existat un romantism spaniol veritabil, adică infuzat de o sensibilitate fasonată de viziunea universului analogic și de ironia morții, ci o transplantare a unui limbaj specific în textele a doi poeți, de altfel, remarcabili, Antonio Machado și Juan Ramón Jiménez. În ceea ce privește poezia latino-americană, modernismul inițiat de Rubén Darío, analog simbolismului francez și nu mișcărilor poetice ale secolului al XX-lea, a reușit să facă trecerea de la „traducere” la „metaforă”, de la imitația necesară la expresia unei nevoi spirituale. Constituindu-se într-o critică a pozitivismului, poezia hispano-americană își găsisse propriul filon care i-a permis să iasă de sub trenea mișcării occidentale: „*Modernismul* a fost adevăratul nostru romantism și, asemenea simbolismului francez, versiunea proprie lui nu a însemnat o repetiție, ci o metaforă: *celălalt* romantism” (p. 104). Contextul istoric impune, însă, diferența, pentru că raportarea poezilor latino-americani la o epocă modernă marcată de industrializarea societății, afirmarea clasei sociale de mijloc și încrederea în progres, nu putea fi echivalentă cu o reacție de respingere absolută. Cunoscând doar realitatea statului feudal, moderniștii erau sfâșiati între omagiu și critică, după opinia eseistului. Dar direcția poeziei hispano-americane reprezentată de Leopoldo Lugones, avea să anunțe, prin expresia colocvială și adoptarea unei atitudini ironice, sfârșitul acestei mișcări poetice.

Închiderea cercului, capitolul ultim tripartit, revine la spațiul literar occidental. În cazul poeziei moderne de până la avangardă, revolta împotriva tradiției imediate continua să fie o resursă estetică, respingerea însemnând, de fapt, o altfel de refacere a unei legături cu literatura predecesorilor. Prin violența atitudinii și nihilismul concepției despre artă, orientările avangardiste au pus capăt acestui paradox al continuității poetice: „Avangarda este marea transgresiune și breșă, și, odată cu ea, «tradiția împotriva ei înșei» se încheie” (p. 118). Paz identifică convergențele dintre modelul poeziei romantice și atitudinile estetice avangardiste, acestea din urmă nefiind o negație, ci o exagerare a celui dintâi. Disensiunea

dintre primii poeți moderni și societate culminează cu imperativul *épater le bourgeois*, iar metaironia, exprimată de obiectele lui Duchamp, devine o analogie răsturnată care conciliază, sub privirea critică, unitatea cu tăișul ironiei: „Metaironia eliberează obiectele de povara lor temporală și le ușurează de vechile sensuri; pune în circulație contrariile lor; este o mișcare universală în care totul se transformă în opusul său” (p. 127). Autorul insistă asupra ideii că modelul poetic rămâne, în esență, același, doar că funcționalitatea lui este inversată. În cursul istoriei poeziei moderne s-au afirmat treptat literaturile slavă, nord- și hispano-americe, alături de cele dominante în Occident. Dar, odată cu avangarda, caracterul cosmopolit al mișcării s-a impus ca o evidență, semn că între accelerarea schimbărilor și extinderea spațiului literar a existat, din nou, un „punct de convergență”. Moartea previzibilă a avangardei, absorbită de clișeu, a marcat, în definitiv, moartea unei concepții despre timp și a unui mod de raportare la existență: „respingerile ei sunt repetări rituale: rebeliunea s-a transformat în procedură, critica în retorică, transgresiunea în ceremonial. Negarea nu mai este creatoare. Nu spun că trăim sfârșitul artei: trăim sfârșitul *ideii de artă modernă*” (p. 172).

Octavio Paz își încheie eseul cu o reflecție menită să articuleze răspunsul la întrebarea anunțată în prefață: „Scrierea și lectura poemului sunt fapte care au loc; ele se petrec în timp și pot fi datate. Sunt istorie. Dar, din alt punct de vedere, și contrariul este adevărat. [...] Autorul e primul cititor al poemului, iar odată cu lectura sa, începe o serie de interpretări și re-creări” (p. 183). Nu întâmplător eseistul se întrebase cum anume comunică poemele și nu care este semnificația pe care o pot transmite. O parte din răspuns transpare chiar din formularea interogației, căci accentul cade pe procesul de receptare: „Textul rezistă istoriei. În același timp, el se întrupează numai prin intermediul acestor schimbări. Poemul reprezintă o potențialitate trans-istorică actualizată în istorie, în lectură. Nu există poem *in sine*, ci doar *in mine* sau *in tine*” (p. 183). Percepția temporalității este, la rândul ei, busculată în șirul acestor receptări: „Textul și lecturile sunt inseparabile, iar în cadrul lor, istorie și anistorie, schimbare și identitate se contopesc, fără a se anula. Nu e aici o transcendență, ci o convergență. Este timp care se repetă pe sine și este irepetabil, care curge fără a curge: un timp care își întoarce sieși spatele” (p. 184). Finalul arată mai limpede că autorul a reușit să facă din propriul eseu o veritabilă analogie: „Timpul lecturii este aici-și-acum: un «acum» de fiecare clipă și un «aici» ce poate exista oriunde. Poemul este istorie și reprezintă acel ceva care respinge istoria în chiar clipa în care o afirmă” (p. 184). Iată, așadar, cum comunică poemele.

Diana Stroescu

*Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România*

Maria SUBI (coord.), ***G.I. Tohăneanu: Exegi monumentum. Lucrările Colocviului „G.I. Tohăneanu” (ediția a V-a, 14 septembrie 2018)***, Editura Universității de Vest din Timișoara, 2019, 418 p.

Marile personalități culturale, științifice, au reprezentat modele pentru mulți discipoli, care s-au format sub îndrumarea Domniilor lor, contrazicând, parcă, afirmația lui Brâncuși: „rien ne pousse à l'ombre des grands arbres”. Universitatea de Vest din Timișoara a avut parte de câțiva mentori umaniști de excepție, începând cu anul 1956, când s-a înființat Facultatea de Filologie. Dintre aceștia, am putea aminti pe Gheorghe Ivănescu (între 1962–1969), Ștefan Munteanu (începând cu anul 1960), G.I. Tohăneanu (1956–2008). Urmând studiile clasice la Universitatea din București, Gheorghe I. Tohăneanu a avut de suferit în perioada stalinistă din cauza „originii nesănătoase” (era fiul unui fost senator

liberal, profesor la Galați), dar, sprijinit de Tudor Vianu, a ajuns la Timișoara pentru a pune bazele filologiei bănățene, alături de Eugen Todoran (1956–1997)⁹.

În deceniile petrecute în vestul țării, G.I. Tohăneanu a avut o activitate susținută, concretizată în numeroase **volum** – *Studii de stilistică eminesciană* (1965); *Stilul artistic al lui Ion Creangă* (1969); *Expresia artistică eminesciană* (1975); *Dincolo de cuvânt. Studii de stilistică și versificație* (1976); *O seamă de cuvinte românești* (1976, în colaborare); *Arta evocării la Sadoveanu* (1979); *Cuvinte românești* (1986); *Eminesciune (Eminescu și limba română)* (1989); *Dicționar de imagini pierdute* (1995); „*Viața lumii*” *cuvintelor. Vechi și nou din latină* (1998); *De ce Eminescu?* (coautor Eugen Todoran, 1999); *Neajungerea limbii. Comentarii la „Țiganiada” de I. Budai-Deleanu* (2001); *Scrisori din roase plicuri* (2002); *Surugiu la cuvinte* (2004); *Lampa de lângă tâmplă* (2005) –, **traduceri** – Macrobius, *Saturnalia* (1961); Publius Vergilius Maro, *Eneida* (1994); Publius Vergilius Maro, *Bucolice și Georgice* (1997) –, **ediții îngrijite** – *Studii de limbă și stil* (1973); Ion Creangă, *Amintiri din copilărie* (1976); Tudor Arghezi, *Arte poetice* (1987) – și **studii** publicate în numeroase reviste de specialitate.

Recunoașterea din partea comunității academice românești a venit încă din timpul vieții, când i s-a conferit titlul de *doctor honoris causa* de către mai multe universități (e.g. Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, Universitatea de Nord din Baia Mare) și au fost editate două volume omagiale, cu prilejul împlinirii unor vârste rotunde: *Tohăneanu 70* (1995) și *In Magistri honorem G.I. Tohăneanu* (2005). Dar amprenta/ atracția inegalabilă a Magistrului nu s-a stins odată cu trecerea sa în Câmpiile Elizee, ci, prin râvna unor discipoli pe care i-a format la Timișoara, a continuat atât prin articole și cărți publicate în onoarea sa¹⁰, cât și sub forma unui colocviu de limba română, care, în 2018, a ajuns la ediția a V-a. Consecvența organizării acestei manifestări științifice în cinstea unui profesor și efortul de a publica studiile prezentate și acceptate de Comitetul științific reprezintă un fapt rar în peisajul lingvistic autohton¹¹ și demonstrează respectul contemporanilor față de personalitatea celebrată, pe de o parte, dar și admirația față de dascălul care a înrăurit zeci de generații de studenți.

O parte dintre aceștia semnează în volumul *G.I. Tohăneanu: Exegi monumentum. Lucrările Colocviului „G.I. Tohăneanu”* (ediția a V-a, 14 septembrie 2018), coordonat de Maria Subi și apărut la Editura Universității de Vest din Timișoara la finalul anului 2019. Este structurat în cinci părți, inegale ca număr de pagini, dar ilustrative pentru preocupările Magistrului, pe de o parte, și pentru sfera de interes a semnatărilor, pe de altă parte: *Evocări; Limba română; Literatură română și universală; Limbi clasice; Traduceri*.

Evocările poartă semnătura lui Ion Marin Almăjan, Ion Nicolae Anghel, Iosif Băcilă, Livius Petru Bercea, Doina Bogdan-Dascălu, Nina Ceranu, Livius Ciocârlie, Eugen Dorcescu, Mioara Fărdă, Șerban Foartă, Ionel Funeriu, Silvia C. Negru, Alexandra Pârvan, Cornel Ungureanu, foști studenți și doctoranzi ai celui care „era mare preot al limbii române” (Almăjan, p. 13), „latinistul’ și cărturarul’ complex și subtil și traducătorul’ neîntrecut din Vergilius și intelectualul’ cu o ținută ireproșabilă” (Anghel, p. 15), „avea sistemul nervos cel mai sensibil și cel mai fin” (Ciocârlie, p. 25). Deși clasicist, „idealul Profesorului G.I.

⁹ Un interesant tablou comparativ al curriculumului celor patru personalități care au marcat decisiv soarta filologiei timișorene poate fi parcurs la p. 149–157, în studiul semnat de Ileana Oancea și Nadia Obrocea: *În contextul unei multiple întemeieri, o personalitate emblematică: G. I. Tohăneanu*.

¹⁰ Un exemplu elocvent îl oferă volumul *G.I. Tohăneanu – optimus magister*, publicat de Ionel Funeriu la Editura Universității de Vest din Timișoara, în anul 2018.

¹¹ Un exemplu similar îl constituie Conferința „Zilele Sextil Pușcariu”, organizată de Institutul de Lingvistică și Istorie literară „Sextil Pușcariu” al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca. Diferența este că manifestarea științifică în onoarea eminentului lingvist s-a desfășurat pentru prima dată în anul 2013, la mai bine de 65 de ani de la trecerea sa în neființă.

Tohăneanu era limba română, identificarea ființei sale cu ființa limbii, o foarte personală și patetică glosofilie” (Dorcescu, p. 27). Același autor continuă schițarea portretului perfect al celui care a fost călăuză și modelul multor generații: era, „deopotrivă, genuin (fiind înzestrat cu o scripitoare inteligență lingvistică și cu o enormă inteligență emoțională), doctus (îl atrag temele culturale) și artifex (folosește o limbă română perfectă, mlădioasă, plină de savoare și de energie)” (Dorcescu, p. 27–28). Scrupulozitatea și probitatea se împleteau cu „un relativ (benefic, însă, și nobil) conservatorism, o pedagogică prudență: refuz al modei și al aventurii... Toate acestea, altoite cu un ingeniu filologic, cu un auz lingvistic absolut, cu o adâncă intuiție (și plăcere) a fenomenului original, care, aici, e etimologia, cu un instinct, dar și o artă a verbului caracteristic” (Foarță, p. 33). Din textul semnat de Ionel Funeriu aflăm că G. I. Tohăneanu „nu prea agreea discuțiile teoretice, preferând să comenteze fapte concrete” (p. 35), să rămână „analist”, „să comenteze chestiuni concrete și să lase cititorului libertatea de a extrage el singur concluzii pe baza analizelor sale” (p. 36). Elogiile nu omit nici relația stabilită între Profesor și studenții care umpleau amfiteatrele: „Cuvintele Magistrului cucereau auditoriul, erau adevărate acte de cultură, de har oratoric, înalt și ales, ieșit din sfera comunului și, parcă, binecuvântat de Pronior. Revelația produsă de cuvintele Domniei Sale era în flux continuu și se fixa ca o amprentă rezonantă în mintea și inima fiecăruia. Profunzimea gândirii și poezia textului te atrăgeau și te înveleau în tâlcul sublim al frazelor. Între Profesorul Tohăneanu și auditoriul său se năștea o strânsă legătură. Cursurile purtau mereu alura sărbătorii” (Negru, p. 37). Și în percepția lui Cornel Ungureanu, G.I. Tohăneanu era „harismatic, dar rostirea sa de la catedră începea de la fericirea de a fi în cultură” (p. 46).

Evocările nu surprind doar aspectele apolinice, ci și latura umană a celui care i-a fascinat pe toți: era modest, își venera tatăl¹², era pasionat de drumeții montane, avea o memorie fabuloasă. Livius Ciocârlie îl descrie astfel: „Era un învățat incapabil să se vadă pe sine ca învățat. Nu-și căuta prieteni după știința de carte, ci după calitatea sufletească și după plăcerea de a bea cu ei un pahar – sau mai multe – de vin. [...] Dintre toți cei pe care i-am cunoscut, avea sistemul nervos cel mai sensibil și mai fin. De aici, un neastâmpăr permanent” (p. 25). În aceeași notă îl prezintă și Șerban Foarță: „suplu, agil și tensionat, de o nervozitate de felină.[...] Temperament îndeosebi artistic, sensibil ca un barometru la ambientul sufletesc, nu-i de mirare dacă, la răstimpuri, poate să treacă drept un dificil, un capricios și, *in extremis*, histrionic. Dar, anturat cum se cuvine, ce admirabil companion!” (p. 33).

Din perspectivă lexicologică, în *Evocările* de la paginile 13–46, dar nu numai, se remarcă mai multe adjective și substantive derivate din numele Magistrului, cu ajutorul sufixelor, ceea ce dovedește, odată în plus, că rodnicia poate fi continuată, într-o formă diferită, chiar și după apusul vieții: „stilistica tohănenistă” (Foarță, p. 33), „stilul scrierilor tohănesciene” (Dorcescu, p. 27), „cuvântul tohănescian” (Negru, p. 39), „(inefabil) tohăneanism”, „stilul exegetic tohănenian”, „creativitatea tohăneniană” (Oancea, Obrocea, p. 158–160).

A doua parte a volumului, mult mai consistentă (p. 47–184), reunește studii dedicate *Limbii române*. Unele reflectă subiecte predilecte ale autorilor – Florina-Maria Băcilă, *Substantivul târâm în poezia lui Traian Dorz*; Rodica Bărbat, *Profunzimea unui cogito poetic: Și dacă... de Mihai Eminescu*; Adina Chirilă, „*Iară când fu într-una din dimineți, zăriră turnurile cetății unde locuia împăratul stririlor...*”; Anișoara-Violeta Cîra, *Un roman simbolic: Punctul interior*; Simona Constantinovici, *Fericire & nefericire. Conceptualizare antonimică à rebours în discursul cioranian*; Codruța Cozma, *Manifestări discursive ale politeției în romanele istorice ale lui Mihail Sadoveanu*; Roxana Maria Crețu, *Considerații asupra culorii alb în lirica eminesciană*; Simion Dănilă și Ion Filipciuc, *Patronimul*

¹² Traducerea *Eneidei* (Timișoara, Editura Antib, 1994) îi este dedicată: „Lui Ion G. Tohăneanu: neutare smerită”.

Iaminovicilor de la Veniamin la Eminescu; Sergiu Drincu, *Prefixul ză- / za- în limba română*; Daniela Gheltofán, *Lexemul-realia ca revelator și mediator cultural. Studiu de caz: Rusia imperială, o istorie culturală a secolului al XIX-lea de Antoaneta Olteanu*; Călin Poppeț, *Limbajul filosofic – sursă a polisemiei*; Ana-Maria Popovici, *Aspecte ale limbajului utilizat pe rețelele sociale* –, altele, pornind de la analiza operei celui omagiat sau de la disciplinele predate de acesta, reprezintă adevărate omagii intelectuale aduse profesorului G. I. Tohăneanu: Mirela-Ioana Borchin-Dorcescu, *Ritmurile poeziei și secțiunea de aur*; Adina-Daniela Crăciunescu (Hada), *Magister ex libris*; Oliviu Felecan, *Nicolae Felecan, G.I. Tohăneanu și Constantin Noica. Asemănări și deosebiri în studierea vocabularului*; Ileana Oancea, Nadia Obrocea, *În contextul unei multiple întemeieri, o personalitate emblematică: G.I. Tohăneanu*; George Bogdan Țara, *Neologismul, sursă de „imagini pierdute”*.

Următoarea parte a volumului conține lucrări referitoare la *Literatura română și universală* (p. 185–238), semnate de GrațIELA Benga-Țuțuianu, *Între miracol și catastrofă: etosul așteptării în romanul lui Virgil Birou*; Elena Crașovan, *Arhitecturi mitice și structuri hipertextuale în romanele realist-magice*; Traian Diaconescu, *Mihai Eminescu: un triptic istoric românesc, fundament al unității naționale*; Irina Dincă, *Valențe expresive ale negației în poezia lui Lucian Blaga*; Gabriela Glăvan, *Arta și patimile înfometării în nuvelele lui Franz Kafka*; Ana Jompan-Codilă, *Tipologia morții în romanele lui Fănuș Neagu*; Dana Nicoleta Popescu, *Mihai Neagu Basarab – teatrul ce râde de un cadavru*; Roxana Rogobete, *Romanul-Facebook: literatura și noile mijloace digitale*. Coexistența literaturii cu lingvistica și stilistica nu este întâmplătoare între copertile aceluiași volum, întrucât Magistrul avea o viziune integratoare asupra abordării unui text, „analiza lexicologică, cu inserții semantice și stilistice, fiind completată de un punct de vedere etimologic, istoric, precum și de unul larg cultural, în care literatura joacă un rol fundamental” (Oancea, Obrocea, p. 160). De altfel, în multe dintre cărțile sale, Gheorghe Tohăneanu a pornit de la scrierile lui Eminescu, Creangă, Sadoveanu, Budai-Deleanu, Arghezi. Însă toată literatura română i-a fost apropiată sufletului, de vreme ce întreaga operă tohăneniană abundă de exemple literare, de la cronicari până la optzeciști, ilustrative pentru ceea ce dorea să scoată în evidență. Poezia, proza, teatrul îi erau la fel de familiare Profesorului pasionat de cultura română, în special, și de cea universală, în general.

Cea mai consistentă parte a volumului, atât ca număr de pagini, cât și în ce privește numărul contributorilor, este dedicată *Limbilor clasice*. Indiscutabil, acestea reprezintă „cheia succesului” pentru orice învățăcel dăruit cu har, iar exemplele sunt numeroase în umanioarele românești: C. Balmuș, P. Creția, I. Fischer, A. Frenkian, Al. Graur, D. Pippidi, Th. Simenschy, D. Slușanschi, L. Wald, dar și G. Liiceanu. Studii existente în cele peste 160 de pagini (p. 237–398) au o complexitate mare, abordând teme privitoare la **limba și literatura greacă** (Șerban Dan Blidariu, *Destinul și condiția umană în Iliada, Odiseea și Eneida*; Maria-Cristina Trușcă, *Mecanisme ale schimbărilor lexico-semantice în limba greacă koiné: vocabularul axiologic*), **limba și literatura latină clasică, medievală** și reflectarea acesteia în contemporaneitate (Alexandra Ciocârlie, *Reflectarea actualității la Vergilius*; Marcela Ciortea, *Adnotări în ediția blăjeană a Odelor lui Horatius, întocmită de canonicul Gavril Pop*; Traian Diaconescu, *Ramon Lull și vlahii schismatici în secolul al XIII-lea*; Ilona Duță, *Sub narcoza spectacolelor: nebunie, putere, histrionism în Roma decadentă*; Theodor Georgescu, *Reminiscențe ale Idilelor lui Teocrit în Egloga a II-a a lui Vergilius*; Daniel Haiduc, *Despre talent și alte însușiri umane. O abordare etimologică*; Dana Lăpădat-Nicola, *Reprezentări ideatice și terminologice ale trușiei în Satirele horațiene*; Roxana Maria Lăzărescu, *Verbatogae și expresia realității poetice în Satira a V-a a lui Persius*; Irina Loredana Milincu, *Particularitățile limbii latine în Descriptio Comitatus Temiensis de Mathias Bel*; Gabriela Radu, „Randamentul compensativ” al aliterăției în traducerea Eneidei; Maria Subi, *Ergo instauramus Polydorofunus (Aen., III, 62): Elemente de rit și limbaj funebru în opera vergiliană*), **mitologia, filozofia, religia și istoria antică** (Ioana Costa, *Praenavigare uitam*; Laura Maftעי, *Ecouri mitologice în limbajul actual*;

Elena-Tia Sandu, *Viatoressumus. Premise biblice ale lui homoviator*). Conexiunile limbii latine cu româna se întrevăd nu doar în studiile semnate de Dan Ungureanu (*Locul de apariție a limbii române*) și Dora Văetuș (*Dinamica lexico-semantică în versiunile biblice românești*), ci și în lucrările pomenite anterior, care conțin elemente de interdisciplinaritate evidente, fapt ce conferă cărții o complexitate atractivă pentru orice pasionat de științe umaniste. În același timp, la referințele bibliografice se pot vedea cărți și traduceri ale Profesorului Tohăneanu, ceea ce confirmă nu doar respectul autorilor față de cel omagiat, ci și importanța operei acestuia pentru cultura românească.

Ultima parte a volumului este rezervată traducerilor și cuprinde câteva fragmente semnate de Simona Kremer (*Sfântul Ambrozie, Comentarii la Evanghelia după Luca*) și Gabriela Radu (*Duoda, Manual pentru fiul meu*). La final, câteva fotografii surprind momente cu participanții la Colocviul desfășurat la mijlocul lunii septembrie 2018. „Gesturile de recunoștință, în general, tot mai rare și mai firave în România de azi, sunt, în cazul Profesorului G.I. Tohăneanu, tot mai numeroase, mai variate și mai pline de semnificație. Departe de a-i atenua Magistrului amintirea, posteritatea așază personalitatea iubitului Profesor în locul cuvenit, neamenințat de timp, ci, dimpotrivă, elevat prin calitatea și credibilitatea discipolilor, care, ajunși la vârsta maturității, găsesc argumente și exemple pentru a-i elogia, din multiple perspective, complexe contribuții la dezvoltarea lexicologiei, a stilisticii și a poeziei românești, dar și la traducerea unor importante opere literare din latină în română” (Borchin-Dorcescu, p. 60).

În concluzie, volumul *G.I. Tohăneanu: Exegi monumentum* nu reprezintă doar o simplă publicare a *Lucrărilor Colocviului „G.I. Tohăneanu”* (ediția a V-a, 14 septembrie 2018), ci un omagiu dedicat unui maestru care a călăuzit pașii multor generații, oferindu-le atât instrumentele necesare făuririi unui drum propriu în viața intelectuală, cât și un model uman. „G.I. Tohăneanu, departe de a fi, treptat și ireversibil, acoperit și dizolvat de tenebrosul și teribilul acid al uitării, departe de a cunoaște ravagiile entropiei universale, pare a fi, din ce în ce, mai «mare», mai important, mai «viu» (în sens spiritual), cu fiecare an ce se scurge de la mutarea sa la Domnul. Persoana și personalitatea lui G.I. Tohăneanu beneficiază, din plin, de redundanța amintirii. Persoana și personalitatea sa au trecut de la notorietate la celebritate. Și, în fine, de la celebritate, la glorie. Așa se întâmplă, îndeosebi, cu cei care dau lumii opere neperisabile” (Dorcescu, p. 26–27). Așa cum faptele de vitejie i-au adus nemurirea lui Ahile, la fel capodoperele unor maeștri ai minții oferă neuitarea din partea urmașilor. Astfel, îndemnul Daianei Felecan „să-i porți neconținut recunoștință dascălului tău în inima ta și în cugetul tău!” (2018: 13)¹³ își arată actualitatea, iar volumul coordonat de Maria Subi confirmă inscripția de pe mormântul Magistrului: „eu mă duc, codrul rămâne...”.

Oliviu Felecan
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca,
Centrul Universitar Nord Baia Mare
România

Simona ȘIMON, Claudia E. STOIAN, **The Language of the Arts and Literature. English-Romanian, Romanian-English Dictionary**, Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 2018, 392 p.

The Language of the Arts and Literature. English-Romanian, Romanian-English Dictionary is a joint project proposed by two Romanian academics who work in the field of professional communication and translation. The proven utility of a bilingual dictionary is

¹³Întâlnire cu semnele textului – 18 popasuri de lectură critică, București, Editura Academiei.

doubled, in this case, by the choice of subject, the two authors focusing on the specificities of the discourse in the area of the humanities. This aim in itself is worth special attention because the humanities have been, in the past several years, subject to massive reevaluation both from the inside and from the outside. After decades in which the focus has shifted exclusively towards practical skills and the immediate utility of exact and pragmatic subjects, the humanities have been rediscovered as a province of freedom, openness and flexibility. A book published a while ago by American philosopher Martha Nussbaum, significantly entitled *Not for Profit. Why Democracy Needs the Humanities*¹⁴, discussed the important role played by the humanities in education, at all levels, as well as in academic, business and every-day communication, because this field, inter- and pluri-disciplinary by definition, gives people the ability to deal with complex problems creatively, think outside the box and develop critical thinking. At the same time, it has been demonstrated that language awareness contributes to the improvement of a community's well being, bringing direction and insight even in areas that seem as remote from the humanistic discourse as they can be.

Therefore, apart from covering a gap and offering a niche in specialized dictionaries and lexicography, the two authors' volume has a clear historical relevance. As they admit in the Preface, culture, in the vast sense in which the concept is understood nowadays, conveys a global discourse about heritage which can be understood both with the help of a cultural lingua franca (here, in the traditional sense of culture as the sum of artistic and literary creation) and by means of local specificities. Thus, the present dictionary facilitates a beneficial cultural exchange, between a local, less widely known and understood culture and language, the Romanian speaking community, and the English speaking culture, universal in scope and impact. Such a dialogue enables not only communication in these two languages, professional and general, but also a detailed understanding of language and culture, which necessarily brings about mutual appreciation.

Conceived in a user-friendly and synoptic manner, this book is equally handy for students learning English or studying in various fields of humanities, as well as for professionals and academics teaching in these areas, translating and interpreting. It can be regarded as a successful instrument in conducting research in visual arts, performing arts and literature, due to the rich morphological and semantic information covered by more than 400 pages of astute lexicographic work. The volume is both technically accurate and accessible, due to its use of general and semi-specialized vocabulary. The selected items signal the diversity and potential traps in the interlinguistic communication of some terms, while reassuring its readers about the universality of cultural discourse, where many other terms, neologisms and borrowings both in Romanian and in English, turn out to be the same.

Thus, there are common words, part of the general vocabulary, but their definition often includes specialized terms or phrases: *boy* (*choir* ~, "băiat din cor"), *gloss* (~*paint*, "vopsea lucioasă"), *passing* (~*modulation*, "modul de trecere"), *peg* (*tuning* ~, "cheie de acordare"), *strike* (~*a chord*, "a atinge o coardă"), *shot* (*long* ~, "plan de ansamblu") etc. There are universal, passepartout terms, of Italian, French, Japanese or English origin: *a cappella*, *cavatina*, *gospel*, *gong*, *graffiti*, *madrigal*, *melodrama*, *origami*, *scherzo*, *swing*, *tempera*, *twist*, etc. The authors include terms whose spelling differs minimally, but importantly, in English and in Romanian: *caesura* / *cezura*, *castanets* / *castaniete*, *matinee* / *matinee*, *octagon* / *octagon*, *quadrille* / *cadril*, *soprano* / *soprană*, *soliloquy* / *solilocviu*, *terracotta* / *teracotă* etc. This category also contains the names of literary and artistic periods: *Mannerism*, *Naturalism*, *Postmodernism*, *Rococo*, *Surrealism*, etc. Last but not least, the dictionary features specialized terms, in various specific contexts, where the terminology is very different in English and in Romanian: *aspect radio* / *formatul imaginii*, *feathering*

¹⁴ Martha C. Nussbaum, *Not for Profit. Why Democracy Needs the Humanities*, New Jersey, Princeton University Press, 2010.

technique / efleraj, greasepaint / machiaj de scenă, stand-in / dublură, medley / potpuriu, on-beat / timp accentuat etc.

If this is true for the English-Romanian Dictionary, the same mechanism is employed in the Romanian-English Dictionary. The authors astutely select Romanian words which feature in specialized English phrases with significant differences: *cadru* (*stop ~*, “freeze frame”), *carte* (*~funciară*, “land register”), *desen* (*~animat*, “cartoon”), *drept/dreaptă* (*paranteză~*, “square bracket”), *măsură* (*bară de ~*, “bar line”), *metru* (*~muzical*, “time signature”), *parte* (*~a doua*, “sequel”), *suport* (*~de bărbie*, mus., “chin rest”), etc.

The vocabulary selected by Simona Şimon and Claudia E. Stoian comes from visual arts (architecture, sculpture, crafts, graphics, engraving, painting, photography, cinematography), performing arts (music, dance, theatre), and literature. To complete the picture, between the two lexicographic sections (Part 1 – *English-Romanian Dictionary*, respectively Part 3 – *Dicţionar Română-Englez / Romanian-English Dictionary*), Part 2 offers a set of useful *Thematic Sheets: Important Periods in the Arts and Literature / Perioade importante în arte şi literatură, The Colour Wheel / Roata culorilor, Geometrical Shapes / Forme geometrice, Musical Notes on Staff / Note musicale pe portativ, Seasons and Months / Anotimpuri şi luni, Days of the Week / Zilele săptămânii, Reading Time / Citirea ceasului, Prepositions / Prepoziţii*. These thematic sheets serve a two-fold purpose: on the one hand, they widen the scope of the dictionary, providing users with more specialized information in the field of humanities, and, on the other, it reminds users of instances of general communication which are necessary in the construction of cultural discourse and in the distribution of information with a cultural content.

The dictionary offered by Simona Şimon and Claudia E. Stoian is an attractive invitation to meditate on the diversity and versatility of arts and literature and an encouragement to regard the joint fields of human creation as topical and promising on today’s market as research and scientific areas which enjoy higher consideration from society.

Dana Percec
West University of Timişoara
Romania